

A „KÖNYVES KÁLMÁN” REGÉNYTÁRA

HÁZASSÁG SZERELEM NÉLKÜL

REGÉNY

IRTA
CARMEN SYLVA

FORDITOTTA
DUGOVICH IMRE

PATAKY LÁSZLÓ EREDETI RAJZAIVAL

BUDAPEST 1893.
„KÖNYVES KÁLMÁN” magy. irod. és könyvker. részv. társ.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN ISBN 978-963-417-020-4 (online)
MEK-16341

Villa Madeira, Wight szigete
18. márczius 10-én

Isten bocsásson meg! Nős vagyok. Roszszul cselekedtem, de azt hívé, hogy meg lehet nőszülni anélkül, hogy eladnánk lelkünket, épen mintha csak csendes barátságot kötnénk. Egy pillanatig sem álmodoztam a szerelemről és legnagyobb bámulatomra tapasztalom, hogy feleségem szeret. Ez örüllté tesz. Nora, a ki engem szeret. Ha tudtam volna, sohasem vettem volna el. Én tehát egy hazug, egy esküszegő vagyok. Gyűlölöm magamat, nem tudom magamat becsülni, öngyilkos szeretnék lenni. Nagy Isten, ő szeret engem. Elragadtatta magát zeneműveim által, még mielőtt látott volna és most, úgy tetszik, mintha nagy szemei szerelmemet követelnék, azt a szerelmet, mely nem létezik, mely soha sem fog létezni! Anyám egészen boldog, hogy fiát végre hálóba foghatta. Ha tudná, mit cselekedett.

Minden, még a zene iránti lelkesedés is kihalt bennem.

Márczius 13.

A mézes heteket egy valóságos kis édenben töltöm. A szerencsétlenség akarja, hogy ne legyenek ezek az első mézes hetek, hogy ne legyen ez az első édenem. Nora makacsul követ lépten-nyomon, mellettem ül az ibolyákkal behintett pázsiton, elkísér a csónakon. Sohasem lehetek egyedül.

Pihenés nélkül cseveg s szemei azt fürkészik, hallgatom-e? Végre is öngyilkos leszek. Minden egyes csókja égeti ajkamat, szívem minden egyes szavára fásultabb lesz. A legelső nagy dagály idejében fürdeni megyek és nem térek többé vissza.

Márczius 15.

A tengernek nem kellettem. Ime, még most is itt vagyok. Hogyan lettem én megmentve? Valami véletlen vezetett vissza a földre. Nora túlhalmoz gyengédségekkel, mióta visszanyert. Szegénykém; megdermedten nézte, a mint a dühöngő hullámok magukkal ragadtak. A szél, a hullámok zajában hallottam sikoltásait; láttam, mint terjeszti felém karjait. Rettenetes! Még mindig élek. Akarata kényszerít, hogy éljek. A mióta ezt tudom, örültséget érzek magamban. Ő nem engedi meg, hogy meghaljak. Szerelme teljhatalmat ad neki fölöttem; érzem és nem tudom magam megvédeni. Szemeinek delejes ereje alatt szenvedek. Sohasem kérdezi: „szeretsz-e?” Kiméletlenül felelnék neki: „nem!” Miért is nem kérdez?

Még csak nem is féltékeny. Csak kételkedni tudna bennem, ez könnyítene helyzetemen! De nem! Én az ő lelketlen birtoka vagyok! Ő urának nevez, kezeimet csókolja, látszólag nincs akarata velem szemben, de mindez egy vasakaratot rejt csupán, a mely annyira leigáz, hogy lábai előtt vagyok kénytelen vergődni. Csak már otthon lennénk nálam, a hol dolgozószobámba zárhatnám magamat, s elmenekülhetnék uralma alól.

Márczius 18.

Ma az elutazásról beszéltem. Hozzám simulva szólt:

- A hogyan te akarod, de én félek! Én elveszítek belőled valamit, ha családonál leszünk. Itt te egészen az enyém vagy! A tenger nem rabolhatott el tőlem; a tengertől nem félek. Hanem szülőfölded befolyása hatalmasabb nálamnál. Maradjunk még egy pár napig.

Természetesen, mi maradtunk.

- Nem dolgoznál valamit? - kérdezte tőlem. - Ime, egy darab papiros, egy irón; egy zongorát is hozattam, hogy új műveidet előttem azonnal el is énekelhesd.

- Nincs szükségem többé a zenére.

- Te nagyon szomorú voltál ma tíz órától kezdve egész délig. Talán tetszésed ellen cselekedtem, megsértettelek talán?

Nagy Isten! Ő az órát kísérte figyelemmel, hogy rossz hangulatom időtartamát megállapíthassa! Így tehát, mikor más asszonyok sírnának, dühöngnének, ő majd egy írót és papirost fog hozni és majd azt mondja: „teremts!”

Hangosan nevettem! Nem fojthatta, ölhetne volna meg alkalmasabb eszközökkel lelkem teremő-képességét. Megsértette utolsó menhelyemet. Sehol sem lehetek már egyedül, még tollammal sem. Tegnap füzeimet lapozta át; ott lelkem történetének részleteit kereste. Én ezerszer beszéltem már el neki; ő nagy szemeivel csüggött rajtam.

- Mért nem mondd meg az igazat? Én szívesen viselem el. Félsz, hogy nem szeretem többé zenédet?

- Nem tudom már mire gondoltam, mikor ezt a dallamot írtam. Magától jött, mint a madaraknak.

Kíváncsian nézett rám.

- És a költemények, azok is maguktól jönnek?

- Természetesen.

- Én soha sem tudtam egy rímet találni.

Élve fog feldarabolni! Szavaimat betűszerint értelmezi! Azt állítja, hogy az ihletet tanulmányozza, taglalja, ez pedig nem egyéb, mint mikor meg akarjuk érteni a szelet, az apályt és dagályt.

Miért? Mindazok, a kik nem tudják érezni, azt kérdezik: miért?

Márczius 20.

Az idő egyre szebb lesz. Házunk rózsákkal van befödve, balzsamos illat árad mindenfelé. Ma éjjel zörej nélkül keltem fel, hagytam el a szobát s kint a pázsitra dobtam magamat. Egy sorrentoi éjjelemre emlékeztem és könny fakadt szemeimben. Minő szép volt Lavinia, az én fölséges istennőm, az én csillagom!

Betelhetném-e leírásával, beszélhetnék-e eleget róla, hogy kielégítsem szívemet? Minő színekbe mártsam ecsetemet, hogy fényét, ragyogását lefesthessem? Dél-Francziaországban született, ereiben arab vér folyt, kékes fekete haja fénylett, klasszikus metszésű orra mintegy áttetsző volt, szemei nagyok, sötétek, arcját az őszi baraczk aranyszíne festette... Mi ez a leírás a valóság mellett? Szeretném kitörülni a leírt szavakat, kitépni e lapot. Ugy tetszik, mintha felém látnám közeledni, könnyed nemességgel, méltóságos nyugalommal; mintha hallanám komoly, szelid hangját, mintha szakadatlanul suttognám, mint egykor: Lavinia!

Anyám ellenezte, hogy nőül vegyem déli szépségemet. Vele soha sem lettem volna oly szerencsétlen, mint a minő vagyok. Oda vezettem volna kastélyomba, elzártam volna; nem engedtem volna meg, hogy ember közeledjék hozzá; halálra kínoztam volna féltékenységgemmel, bizalmatlanságommal, de ő mégis az enyém lett volna, védtem volna a szégyen, a nyomor ellen, szerettem volna halálosan.

Márczius 21.

- Jójj, Ewald, menjünk Schenklinig, nézzük meg a vízesést.

Mint a kelet tikkasztó szele, érte fiatal feleségem hangja szívem lángjait. Gyorsan rejtettem el ezeket a lapokat. De átható tekintete már megpillantotta azokat s arcza valami inquiziciói jelleget öltött.

- Hát te írsz? Miért rejtesz el mindent előttem.

- Én nem tudok valami befejezetlent megmutatni; ez oly hatással van rám, mintha kínoznának.

- De nekem, a ki örömmel dolgoztam volna veled egyetemben, a ki örömmel lennék titkárod?!

- Én oly félénk vagyok, mint egy intézetbeli növendék, oly ideges, mint egy hegedűművész, ha műveimről van szó.

- Én leszoktatnálak erről. Eddig még senkid sem volt, a kit bizalmaddal ajándékozhattál volna meg.

Daczára, hogy remegtem a dühtől és türelmetlenségtől, nyugodtan szóltam:

- Igen, édesem, - és ezzel kalapom után nyúltam.

Egész kedvesen hangzik ajkairól, mikor angolos kiejtésével mondja: Ewald, de ez engem izgat. Eszembe jut Lavinia dallamos, szelid kiejtése, mikor tekintetével részegítve mondá: „Janino”, mert nevemet nem tudta kiejteni.

Ah! Lavinia, örülten szerettelek! Sohasem lettél volna vétkes, ha melletted maradok. Véred nemes volt, de forrongó, mit a nyugodt látszat, minden mozdulatod összhangja, dús szemöldököd árnyában lassan felemelt szempilláid tudtak csak takarni.

Csendesen, nyugodtan akarok mindent elmondani, a helyett, hogy két késsel szaggassam fel régi sebeimet, mintha csak másról volna szó.

Lavinia árva leány volt s Olaszország egy kolostorában nevelődött. Ez a nevelés végtelen bajokat okozott volna neki, ha a kolostor élén nem egy kiváló nő áll. Ez az asszony megérdemelné, hogy könyvet írjanak róla. Csak azt jelzem itt, a mit Lavinia mondott el nekem.

Még fiatal volt, de fátyola már hófehér haját rejtegetett, mert egy éjjel és egy nap alatt látta férjét, apját és öt gyermekét a járványban meghalni. Még rettenetesebb volt az, hogy a bánat kínjai dúltak szívében, mert nem szerette eléggé övéit s szíve egy idő óta más felé vonzódott. Azt hitte, hogy csak a kolostorban tudja lecsendesíteni e túrhetetlen fájdalokat s tudja igazságtalanságait kiengesztelni.

Ez az asszony arra volt teremtvé, hogy megértsen egy olyan természetet, mint a minő Laviniáé volt. A fiatal leány fel akarta venni a fátyolt, de a fejedelemné látta, hogy e fiatal kor lelkesültsége minő viharokat takar s kedves komolysággal ellenezte a lány akarátát. Talán önönmagáról tudta, minő nehéz lemondani az életről s önönmagáról. Ő átélte a kínokat, a halál gyötrelmeit, de szíve nem lett kővé: ezért ismerte talán az emberi lelket a legbámulatosabban.

A fiatal lány könyek között vált el tőle, hogy nővérét és sógorát Sorrentoba kísérje. Én is oda kísértem beteg anyámat és beteg nővéremet. Ott ismertem meg. Az első találkozás óta éreztem uralmát. Anyámnál egészen ellenkezőleg állt a dolog.

Egy balzsamos estén, napnyugtával, Lavinia megjelent mellettünk az erkélyen. A tengerre bámult, mintha az utolsó napsugarat akarta volna elhomályosítani tekintetével. Szépsége megragadta szívemet; feléje szerettem volna rohanni s lélegzeni sem mertem, tartva attól, hogy meg fog mozdulni.

Nővérem köhécselt. Ő félénk fordította rokonszenvtől sugárzó tekintetét, a mi csak szebbé tette őt. Nővérem később öltözkékének eleganciájáról beszélt. Én nem tudom, hogyan volt

öltözve, csak azt a hatalmat ismerem, mely személyéből áradt ki, s még most is érzem mandula-szemeinek forró tekintetét. Azt hiszem, hogy merev bámulásomat észrevéve pirult s hagyta el az erkélyt.

Nem sokáig maradhattunk egymás előtt ismeretlenek. Kicsi, gömbölyded, élénk nővére gyermekeivel volt elfoglalva, sógora pedig inkább Laviniára fordított gondot. Gyakran látogattam meg őket villájukban s csakhamar szívesen látott, gyakori vendég lettem. Anyám elégedetlen volt. A fiatal lány az ő szemeiben hiú volt, a ki még sógorával is udvaroltat magának; semmi áron sem akarta fogadni őket, nem akart ezekkel az emberekkel ismeretséget kötni.

Egy nap a villába lovagolva, azt elhagyottan találtam. Az ijedtség megállította szívem verését. Átkutattam minden szobát. Mindenütt csend volt, egy siettetett elutazás nyomai voltak észrevehetők mindenütt, egy eddig előttem ismeretlen rendetlenség tárult eléem. Egymás után nyitottam fel az ajtókat; minden üres volt. Egy íróasztal felé közeledtem, keresve, vajjon nem hagyott-e számomra egy szót hátra, a mikor könnyű, halk lépések zaja hallatszott a lépcsőkön, majd pedig a teremben. Ő volt, sápadt, mint egy neheztelő angyal, szemei fény nélküliek, ajkai összeszorítva. Csendesen emelte alakomra tekintetét.

- Lavinia, kedves Lavinia!

Egy lépéssel hátrált.

- Tudja ön, mi történt, vagy nem tudja?

- Az Istenre, minő szerencsétlenség érte házukat?

- Ön nem tudja? Gondolnom kellett volna; mert hogy is jött volna másképp ide.

- De hát mi történt?

- Nővérem haladéktalanul elutazott gyermekeivel, - szólt hozzám a lány mély színtelen hangon, - mert azt hitte, hogy férje és én...

Nem tudta befejezni szavait. Arczát kezeibe rejté.

- És a rágalom zsákmányául hagyta önt itt, szegény gyermek! Minő kegyetlenség.

- Sógorom rögtön utána utazott. Én itt maradok, - folytatá lehajtva fejét, leeresztve karjait, mint egy vádlott, ki nem tudja magát a látszat ellen védeni.

- Lavinia, csak nem hiszi, hogy e nyomorú történetnek hitelt adok; hogy kevésbbé becsülöm, mert egyedül, elhagyatva áll itt? Igazán oly szomorú hitet táplálna felőlem?

Szép feje lehajtva maradt; a kerti ablakon át betörő sugarak, fénylő hajtekercei között játszottak.

- Távozzék! Egyedül akarom elviselni sorsomat.

Köny áradt szemeiből s egy kerevetre rogyott. Akaratlanul is gondolhatjuk azt, a mit most neki mondtam: meg sem kísérem ismétlését. Beszéltem neki szerelemről, biztosítottam, hogy elhagyatottságában szent előttem, hogy nem kell tőlem félnie; egy szóval elmondtam neki mindent, a mit becsület embere hasonló esetben elmondhat. Csudásan édes volt ez az óra; ez a fiatal lány, a ki azt hitte, hogy veszve van, gyöngédségemre támaszkodott, hogy újra felemelkedhessék.

Az összes cselédség elhagyta, kivéve öreg négernőjét, ki mindennek daczára hű maradt. Sokáig kellett küzdenem, míg hitét, bizalmát megnyerhettem. Minden pillanatban a félelem vett rajta erőt, az aggodalom s az a lesújtó érzés, hogy teljes életén át a becstelenség bélyegét kell viselnie. Nem nézhettem dicső bálványom megaláztatását. Egy alkalommal testvérként

illesztettem kezemet homlokára. Oly erősen kezdett remegni, mint egy levita, a ki a szent edényeket sérti meg. Az aggodalom és tisztelet által megkapatva vettem le kezemet homlokáról.

Ettől kezdve eljöttem mindennap és bátornak, erősnek találtam egyedülletében. Még a rablók-tól sem félt, jóllehet védelme nem állott egyébből, mint a négernőből, egy kis kertészből és két pisztolyból.

Anyám sokáig mitsem gyanított; mert nővérem naponta rosszabbul lett. Rettenetes volt, a mikor megtudta a történeteket! Kijelentette, ha azt akarom, hogy bánatban haljon meg, úgy ezt a teremtest vegyem nőül; hogy inkább szeretné, ha egy cselédet választanék, egy becsületes leányt, mint egy asszonyt, a kire az egész világ ujjal mutat. Néhány nap múlva közölte velem, hogy nővérem állapota egyre súlyosabb lesz, hogy az orvosok Sorrento éghajlatát nem találják elég melegnek, s Egyiptomot hozták javaslatba. Nem hittem el. Önkívületemben azt hittem, hogy anyám az orvosokkal egyetért, csak hogy engem Laviniától elválaszthasson.

Utolsó látogatásom Laviniánál egy rettenetes agónia volt. Nem mertem neki mondani: légy nőm! Magára kellett őt hagynom azon emberek között, kik elzárkozottságra ítélték, mintha csak a lépfene szállta volna meg. Lavinia hosszan nézett rám, a mikor kijelentettem, hogy el fogunk utazni.

- Ugy-e, az édes anyád, Janino? Anyád hallott rólam. Te nagyon vigyázatlan voltál; hírneved szenvedhetett volna.

Minő keserűség volt kiejtésében. Ezerszer biztosítottam, ismételtam mérhetlen szerelmem állandóságát, de hogy is hihetett volna, mikor gondosan kerültem a szavakat, melyek kötelezők. Szívem keblemben olyan volt, mint egy égő széndarab.

Márczius 24.

- Lavinia? Ki ő? - szakította félbe nőm, vállamra hajolva. Egy pillanatig hallgattam, képtelen voltam felelni, s gyorsan lapoztam naplóm.

- Lavinia? Egy szép leány, kit régente ismertem, s a kinek alakját legközelebbi regényemben fel akarom használni. Néhány jegyzetet írok róla, tartva attól, hogy elfelejtem.

Egész eddig soha sem beszéltem Laviniáról.

- Miért nem mondd el mindezt nekem? Az én emlékem egy könyv; én semmit sem feledek. Minden, a mit mondasz, ugyanannyi rekeszbe lesz zárva emlékeimben s kedved szerint meríthetsz majd benne. Az én agyam egy százrekeszes butorhoz hasonlít, minden jól van ott rendezve.

Schumann szavaira gondoltam: „az asszony egy chaos, melyből a világ ered.”

Mit csinálhatunk egy butordarabbal, melynek minden rekesze meg van számozva. Rettegni kezdtem a rend hasonló szeretetétől. Nora valószínűleg már szétdarabolta jellememet, hideg szemei már átvizsgáltak, mintegy biztosítandó önönmagát, hogy egyetlen részletet sem felejtett ki.

Egy nemével a műizlésnek is bir és e tekintetben széleskörű ismeretei vannak. Londonban egy régiség-kereskedőnél voltunk. Tökéletes biztonsággal különböztet meg a valódit a hamistól s oly sokáig alkudozott, hogy röstelkedve súgtam fülébe:

- De Nora, ez nem járja.

Minthogy ő nevetéssel felelt, én kimentem az üzletből s az ajtó előtt föl-alá jártam, míg nem kijött s önelégülten fogott karon.

- Te nem vagy megelégedve? - kérdezte.

- És lehetek-e? Vagyonom bőven elégséges szeszélyeid kielégítésére, még ha az egész üzletet is meg akarnád venni. Ez az alkudozás bántó.

- Szükséges, a mint látom, hogy én legyek vagyoned kezelője, - felelt nevetve.

Szavát tartotta. Pénztáramat magához vette s bántó pontossággal tartotta számon. Egy napon még majd pénzt sem ad, ha kérek tőle.

A tegnapi köd után ma hideg esőnk van. Nora nem panaszkodik e miatt. Végtelen levelezésbe kezdett, de előbb szisztematikusan rendezte aquarelljeimet és rajzaimat.

Sok sorrentoi tanulmányom, mikről azt hittem, hogy elvesztek, került újra elő s közöttük néhány Lavinia által készített vázlat is. Azt hívtam, hogy kellemessé teszem neki az életet, ha tanárává leszek. Csakhogy ő jobban szeretett egyedül dolgozni. Mikor megérkeztem, elvezetett a kert árnyaiban egy mély, csendes barlang felé és gyakran, szép fejét egy nedves kőre hajtva, becsukott szemekkel, félig nyitott ajkakkal, mosolyogva, kéjjel hallgatta szerelmem áradozásait. Váratlanul ölelte át a nyakamat, csókolt, s menekült a másik pillanatban. Ha nem volna egyedül, védő nélkül, nem engedtem volna, hogy így meneküljön.

Mikor válnunk kellett, úgy csüggött keblemen, mint egy letört virág.

- Mert te elhagysz, te is, Janino, mit törődöm én azzal, mit teszek majd magammal.

- Én vissza fogok jönni.

Kiegyenesedett, szemeimbe nézett és fejét rázta.

- Te vissza fogsz jönni?

- Esküszöm!

Melléből az öröm kiáltása hangzott, melyet könnyei fojtottak el.

- Ha énekelni hallhatnálak, életemben most utoljára!

Az éj már előrehaladott volt. Sokáig maradtunk a csillagos éggel borított kertben. Elérkezett az utolsó pillanat. Miért írnám le! Az ember ezeket a dolgokat átélheti, de el nem beszélheti. Mint egy álmodó, mint egy szerencsétlen, aki örökre bucsút mond boldogságának, úgy éreztem én magamat ezen a csudás éjjelen. Anyám várt.

- Az enyém vagy-e még, vagy elvesztettelek? - kérdé tőlem.

- Még a tied vagyok, de mégis elvesztettél, - feleltem neki mereven és azután szobámba zárkoztam egész reggelig.

Minek mondtam el a Nil mellett töltött hosszú hónapok történetét, nővérem életének utolsó ingó fényét, anyám végtelen türelmének feláldozását, aminek fájdalmán én nem tudtam könnyíteni. Ő soha sem panaszkodott. Voltak pillanataim, a mikor gyűlöltem őt s ekkor tűrnie kellett keserű kifakadásaimat. Egyszer felkiáltottam:

- Mert életet adtál, azt hiszed talán, hogy jogod van arra, hogy engem boldogtalanná tégy?

És anyám még csak nem is válaszolt.

A hajón, mely lassan haladt a Nil hosszában, kezét kezemben pihentetve, emberfeletti édeséggel beszélt hozzám nővérem. Egyre messzebb akart menni. A beteges izgatottság egy nemének tulajdonítottam ezt, s csak később tudtam meg, hogy mindez én értem történik, engem akart szórakoztatni. Pedig minél inkább emésztette betegsége, annál nagyobb lett lelkében a vágy: meghalni ama fedél alatt, amely alatt született.

- Egyikünk se boldogította anyánkat mindez ideig, - susogta. - Számodra van ez a feladat főtartva.

Számomra!

A mikor meghalt, gyászba borúlva indultunk útra hazánk felé. Szívünk nehéz volt. Komolyan megkísérlettem, hogy otthon maradjak; de a tél beálltával ellenállhatlan vonzalom ragadott Sorrento felé.

- Anyám, engedd meg, hogy délre lemehessek. A mi északi éghajlatunk alatt nem tudok élni.

- Nagyon jól van, fiam, veled utazom én is. Viszont akarom látni a városokat, a melyekben szegény leánnyal az utolsó hónapokat töltöttem. Tudom, terhedre leszek, de te türelmes leszel szomorúságom miatt.

Az asszonyok, a kiket szívből szerettem, életem átkaivá lettek!

Márczius 27.

Ezeket az utolsó sorokat fejeztem be, mikor Nora a szobába lépve, a szakácsnő számlájának átvizsgálására kényszerített, mert az valami hallatlan volt. Be kell vallanom, hogy én irtózom az evéstől, irtózom, ha enni látok, vagy ha azt hallom, hogy esznek. Nincs ízlésem a jó ételekhez, s megkönnyebbülten érzem magamat, ha eleget tettem mindennapi unalmas kötelességemnek, az evésnek. Remélem, hogy a sok és nagy felfedezések között századunk fel fogja fedezni azt is, hogy az ételeket pilulák alakjában vegyük magunkhoz. Feleségem ezt a hibámat nevelésemnek tudja be. Szakácsnéjának számláit kell felülvizsgálnom! Ez mindennap egy és ugyanaz: a leves, a hús, hal és így tovább, a mit mindennap le kell nyelnem akaratom ellen, a mi untat, a mit gyűlölök, ha csak említeni hallom is. Ha egy asszonyt enni látok, minden báját elveszíti előttem. Az asszonyoknak illattal kellene táplálkozniok.

Azt kérdezem magamtól, vajjon Nórának van-e lelke, vagy csak ízlése és emlékező képessége van-e? Ő egy élő szótár; szakadatlanul pirulnom kell előtte tudatlanságom miatt. Én keveset olvasok; inkább partitúra, mint könyv. Többre becsülöm az arcizmát, mint az életrajzokat.

Feleségem írása nagy, határozott, megállapodott. Ha nevét aláírta: Honoria Ewald, ha csak egy meghívó alá is írta, azt hihetné az ember, hogy az egy törvénytörvény. Ő benne nincs semmi mulékony, gyenge, semmi hiányos. Neki nincs szüksége támaszra, ő mindig erős, mindig talpon van. Ez nagy szerencse rá nézve! Én azonban jobban szeretem az asszonyi gyengeséget, lágytságot, még a tökéletlenséget is, mint ezt az ingatlan szilárdságot. Inkább vonzódtam Magdolnához. A szerencsétlenség és végzetem akarták így.

Elindultunk hát, anyámmal egyetemben, Sorrento felé. Egy pillanatig sem hagyott volna magamra; minden egyes helyet, mely nővéremre emlékeztette, fel kellett vele keresnem. Végre egy napon szabaddá lettem. A villa felé szaladtam. A kis kertészen kívül senki sem volt ott.

- Hol van urnőd?

- Nem tudom.

- És a négernő?

- Meghalt.

- Meghalt! A négernő?

- A rablók ölték meg.

- És urnőd?

- Ő meg a rablókat ölte meg.

- Azután?

- Azután a tenger felé ment.

- És azután?

Nagy Isten, szerettem volna megrázni, kivenni belőle egykedvűségét, nembánomságát. De félttem, hogy megsértve, egészen némává teszem.

- Senki sem járt itt ez alatt a hosszú idő alatt?

- Igen, egy úr járt erre.

- A tulajdonos?

- Nem, egy másik.

- Gyakran?

- Igen, gyakran.

- Ki ő?

- Azt nem tudom.

- És ő vitte magával urnódet?

- Nem, ő nem jött vissza.

- Nem jött vissza? Miért? Ki volt ő?

- Nem tudom.

- Ide való volt?

- Olaszul beszélt.

- És távozása után urnőd mit csinált?

- Mindig a tengerpartra ment.

A ficzkónak arcza, daczára ostoba feleleteinek, ravaszságot árult el. Kéjjel fojtottam volna meg.

- Hajón utazott el urnőd?

- Nem, nem gondolom, nem tudom.

- De, nyomorult... nem hagyott hátra parancsot? Nem mondott mit sem?

- Semmit. Elutazott.

- Nem kerested hát?

Most az egyszer habozott.

- Azt kérdezem, kerested-e őt?

- Nem, csak távozni láttam őt.

- Nyomorult, hol van hát urnőd?

- Egy oly helyen, a hol nem fogják feltalálni.

Fáztam és melegem volt.

- Nem vetette magát a tengerbe?

- Nem, nem, ez az.

- Nem kell beszélned, ujjaddal mutasd csak, mely irányba távozott.

Egy szerzetes-kolostorra mutatott, mely egy a partot uraló sziklára volt építve.

- De hisz ő nem mehetett abba a kolostorba.

- Nem tudom.

Még most sem tudom, miért nem fojtottam meg a ficzkót dühömben. Mit sem tudva meg tőle, reménytelenül, keserű érzelmekkel telt szívvel fordítottam lovamat a kolostor felé. Feltevém magamban, hogy ezúttal kérdéseimben ügyesebb leszek. Lovam lassú léptekben ballagott fel a sziklatetőre, mialatt én azon tanakodtam, hogy mikép kezdjem meg tudakozódásomat.

A kapus tisztét viselő szerzetest arra kértem, mutatná meg a templomot s a könyvtárt. Csevegésre akartam birni, de erre hajlamot nem mutatott. Végre a vendégszobát akartam megnézni.

- El van foglalva, azt nem lehet megtekinteni.

- Elfoglalva! Vajjon nemes vendégeik vannak?

- Oh, ellenkezőleg, uram, egy igazán szegény vendég.

- Egy szegény, a vendégszobában?

- Nem a pénz tekintetében szegény, de sajnálatraméltó. Egy asszony.

Szívem hevesen dobogott, fulladozni kezdtem...

- Nővéremet keresem itt, vezessen hozzá kegyelemből.

- Előbb majd bejelentem önt; nem tudhatni, mikép fogja fogadni.

Elöttem haladt, lassú lépésekkel ment a folyósón végig s nyitotta fel elővigyázólag a hideg és egy sor függöny nélküli ablakokkal bíró szoba ajtaját. Hallottam, amint jelentette, hogy egy úr akarja látni nővérét. Egy jól ismert hang válaszolt, „hogyan nincs fivére.” Mikor a kapus ki akart jönni, hirtelen előre léptem. „Janino”, kiáltá élesen, s karosszékéből felegyenesedve, dűledézve jött felém és esett eszméletlenül össze lábaim előtt.

A kapus testvér méltatlankodva nézett reám.

- Hogyan lehetünk oly szívtelenek, hogy egy szegény asszonyt ebben az állapotban így megijesztünk.

- Minő állapotot ért?

Lavinia felnyitotta szemeit s két kézzel lökött el magától.

- Menj, távozzál, Janino! Távozzál azonnal, teneked nem kell engem viszontlátnod! Én nem vagyok méltó hozzád. Távozzál! Olyan egyedül, olyan elhagyatott voltam; saját szemeimben sem értem semmit, a mióta te eltávoztál! Oh, Istenem, hogyan szenvedek!

Ki írja le az erre következő órákat? Betegágya mellett töltöttem el azokat, túrhetlen erkölcsi kínok között. Szívem telve volt gyűlölettel a nyomorúttal ellen, a ki megszejtettségével, bemocskolta ezt az imádott lényt.

A hajnal pirkadtával minden csendes volt a szobában. Egy holt gyermek született. Lavinia maga is halottnak látszott. Mindenféle segély nélkül virrasztottuk át ezt a rettenetes éjjelt, mert a legkisebb segélyhívás elárulta volna azt, a ki ismeretlen akart maradni. Miután meggyőződtem arról, hogy életben marad, felnyergeltem lovamat és azon ígérettel távoztam, hogy estére visszajövök s mellette töltöm az éjt.

A tenger csapdosta a sziklákat örökös zúgásával, s a kelő nap rózsaszíne verődött vissza a hullámok fodrain. Könyek égették szemeimet. Az éjjel orvos és gyóntató voltam, anélkül, hogy hivatást éreztem volna magamban eme szerepekre. Szívemet oly gyötrelmek tépték, hogy készségesen mélyesztettem volna sarkantyúmat lovam oldalába s ugrattam volna le a magas szikláról a mély tengerbe.

Valaki fölkereste magányában, valaki közeledett hozzá, házasságot ígért neki s végre alávaló módon elhagyta, - mindez minő régi történet. De az én istennőmnak, az én nemes Laviniámnak nem kellett volna a sajnálandó hösnőnek lenni; neki, a ki számomra volt szentelve mint egy szenytelen virág, nem lett volna magát szabad megszenségteleníttetnie. Az éjnek zokogástól megszaggatott gyónása a halállal küzdő ajkairól hangzott el. Könyörgött, hogy távozzam, s görcsösen, mint a vízbefuló mentőjét, szorított magához. Ugy tetszett, hogy gyűlölöm, hogy utálok s az együtt szenvedés szívemet szaggatta. Kimerülve, ruhástól dőltem ágyamra s aludtam egy pár óra hosszat.

Anyám nyugodtabb lett. Kérdezősködvén, megtudta, hogy a villa el van hagyatva és hogy a fiatal lány elhagyta az országot. A homlokát övező gondterhes fellegek szétfoszlottak, jóllehet engem még egyre sápadtnak, soványnak talált.

Este újra megjelentem a kolostorban „nővéremet” ápolni. Mikor beléptem, kezeimet csókolta és engedékenynek mutatkozott, mint egy gyermek. Csak egy párszor rejtette arcát zokogva a váncosok közé.

- Janino, te egy szent vagy, én imádlak; de előtted való szégyenemben meg szeretnék halni.

Ha biztos voltam, hogy el nem árulom, minden éjjel visszajöttem, holdvilágos éjjelen, vagy a legmélyebb sötétségben tettem meg a nyaktörő utat, csakhogy reggelig vele maradhassak. Magamnak is úgy tűntem fel, mint az agg, a ki egy eltévedt gyermeket akar lassanként megtéríteni. Ugy tetszett, mintha szívem vére cseppenként hullott volna a földre. Nem tudtam elviselni ezt az alázatosságot, mely néha a megalázással volt határos. Egyes pillanatokban gyűlöltem. Azután újra a bizalmas gyermek lett, a ki testvérének gyónt és kimondhatatlan lelkifurdalásai közepette üdvöt, vigasztalást kívánt tőle; akkor részvétem oly nagy lett, hogy elfelejttem, vajjon tápláltam-e valamikor más érzelmeket is irányában.

Reggel újra távoztam. Mosolyogtam önkéntes szolgaságomon. Megtanultam, mikép lehet kétórai alvással beérni. Ha hallgatag voltam, ezt anyám a múlt emlékeinek tulajdonította, a melyet még nem tudtam feledni. Azt ajánlotta, hogy hagyjuk el Sorrentot, mert jól látja - szokta volt mondani, - hogy azok a régi történetek gyötörnek. „Csak a tükörbe kell nézned, ha soványságod, beesett szemeidről akarsz itélni, s nemsokára háromszorta idősebbnek látszol, mint valóban vagy.”

Mindez hat hónapig tartta. Mindig ugyanazt az életet folytattam. Lavinia lassan, nehezen gyógyult. Ápolásom kétségkívül ügyetlen, tökéletlen volt, s a jó szerzetesek sem ismertek egyebet a kapujuk előtt növvő gyógyfüveknél. Valamennyi meg volt arról győződve, hogy én a beteg fivére vagyok. Jóságukkal halmoztak el, borral láttak el, hogy virrasztásom könnyebb legyen. Tisztelettel viseltettek irányomban ama bátorságért, melylyel szerencsétlenségemet elviseltem. Pedig az önfeláldozás és türelem nagyon messze állottak tőlem. Hányszor átkoztam meg a tenger egyhangú zúgását! Egy éjjel irtóztató vihar dühöngött, s csak életem veszélyével juthattam a kolostorba. Ezen az éjen Lavinia a halállal küzdött. Ha meghalt volna!

Végre felépült; de minél erősebb lett ő, annál hidegebb lett szívem irányában. Gyakran megijesztém zordságom-, keménységemmel. Nem vádoltam, nem büntettem, csak röviden, komoly szavakkal beszéltem hozzá. A gyengédségnek legkisebb árnyalata is megszűnt közöttünk. Ha sírt, úgy tettem, mintha nem látnám.

Félénk volt velem szemben, remegett, mikor belépve kezemet nyújtottam feléje. Egy este így szóltam hozzá:

- Holnap reggel minden készen lesz. Egy helyet tartottam számodra a hajón; te Marseillebe nagynénédhez fogsz utazni, már jelentettelek; egy táviratot küldtem el nevedben.

Lavinia térdeire esett; de csakhamar újra felegyenesedve esdekelt:

- Oh ne, kegyelem! Csak nénémhez ne! Nem tudnék ott maradni; ő kényszeríteni fog, hogy meghaljak!

- Azt hiszed, hogy itt hagylak az utcán? Azt a védelmet fogod igénybe venni, melyet számodra örültséged és az ég még fenntartott.

Az ablak párkányára támaszkodva keservesen sírt. Keresztbe vetett karokkal néztem s vártam, hogy tekintetét reám vesse, tekintetét, mely merev volt, mint egy szelidített vadé, mely ura előtt remeg.

Minden eszközt felhasznált megingatásomra, én azonban hajlíthatlan maradtam. - A küzdelem több óra hosszat tartott. Végre is lehajtott fővel, lecsüggesztett karokkal szólt:

- Ahogy te akarod!

Elutazott anélkül, hogy a válás fájdalmait éreztem volna. Szívem kihalt volt, képtelen újra szeretni; ő zúzta össze.

- Menjünk vissza hazánkba, - mondtam most már én anyámnak.

- Haza! De te még nem gyógyultál meg; tekints a tükörbe, szegény gyermekem. Szemeid beesettek! Mit akarsz te otthon csinálni?

- Otthon könnyebben meggyógyulok, anyám!

Haza érve otthonomban sem volt maradásom. Kijelentettem anyámnak, hogy szórakozás végett Amerikába utazom.

- De hisz te oly hibásan beszélsz angolul! Majd keresek egy társalkodónőt, a ki neked angol leckéket fog adni.

Meghívta Norát! Nora értelmisége, modora mindkettőnket elbájolt. Leczkéi érdekteljes csevegéssel töltött órák voltak, felolvasásai a hallgatóság valódi örömét képezték. Fivérem késedelem nélkül udvarolni kezdett neki. Néhány nap múlva anyám mintegy megújulva szólt hozzám:

- Minő kár, hogy nem nemes családból származik. Ez volna álmaimnak szép lánya.

Egyenesen felkerestem Norát, íróasztala mellé ültem s habozás nélkül megkérdeztem: akar-e nőm lenni. Így házasodtunk meg! Anyám természetesen csak félig volt megelégedve; nem hihette, hogy képes vagyok valami örültséget elkövetni csupán csak azért, hogy lerázzam magamról a halál közömbösségét, azt a lelki ürességet, mely ólomként nehezedett lelkemre. Minél inkább erőlködtem Norához közeledni, annál közömbösebb lett előttem. Rettegve tapasztaltam, hogy kötve vagyok, kötve örökre s mikor meggyőződtem szerelméről, leírhatlan meglepetés vett erőt rajtam.

Menyegzői lakománkon oly sápadt lettem, hogy szomszédnőm, komolyabb következményektől tartva, felajánlotta, hogy a szabad levegőre vezet. Kimentem; szerettem volna vissza sem jönni többé. Először éreztem az öngyilkosság utáni vágyat. Addig bolyongtam a parkban, míg az élet érzése erőt vett rajtam. Ha megtalálnák holttestemet, egy ártatlan lényt, a ki önönmagát mivel sem vádolhatja, becstelenséggel vádolnának.

Visszatérve úgy tetszett, mintha Nora szemei lelkem mélyét kutatták volna, azt hittem, hogy lelkemben olvas s tudja mit gondoltam távollétem alatt. Ajkai összeszorultak; azután egy szellemes megszólítással fordult egyik vendégünkhöz. Nem volt félénk, s biztonsága után ítélve, azt hihették, hogy egész életében grófnő volt. A mi engem illet, én is csevegni, pajzánkodni kezdtem. Végre jelentették a kocsit, melyen mézes heteink első pihenője felé indultunk.

Zürich, április 20-án.

Viszontláttam Laviniát. Szívem majd megrepedt. Ő észre sem vett.

A luczerni oroszlán előtt ültem. Megunva a Wight szigetet, Sveiczba jöttünk, s most ezt az országot utazzuk be keresztül-kasul, mert Nora még nem ismeri. Én utálok Sveiczot: talán nagyon rossz izlés ez; de sok okom van rá. Egyedül mentem az oroszlánt megtekinteni. Egy sűrű bokor mögött ülve, haragudtam a kis házakra, a kis sétányokra, a törpékkel diszített alacsony kapukra, arra a nyomorúságos berendezésre, mely elrontja az emberi lángész dicső munkáját és a természet magasztos művét, a nagy jégkatlant.

Egyszerre csak egy éles hang ütötte meg füleimet.

- Hé, majd újra ismétlem, hogy én nem akarom, leszesz-e olyan jó és engedelmeskedel-e Lavinia?

Szívem dobogása megszűnt; a választ vártam, de ez csak egy gyenge köhécselésből állt.

- Mindig nevelésedre kellene gondolnom. Egy ismeretlennel csónakázni a tavon! Nem szégyenled magad, Lavinia?

Válasz még most sem hallatszott.

- Még majd megtudom, mit cselekedtél sorrentoi villádban, s ha ez valami szégyenletes dolog, úgy köztünk megszakadt minden összeköttetés. Nővéred esküszik, hogy a féltékenykedésre okai vannak s a mióta ismerlek, nem merem hibáztatni. Kaczérságod megbotránkoztató. Azt hiszed, hogy vak vagyok? Még betegségeddel is kacérkodik; csak akkor hánysz vért, ha valaki lát, hogy megijedjen, hogy megsajnálja azt a szép Laviniát, a ki nagynénjének, annak a vén sárkánynak társaságában, bágyadtságban hal meg.

Egy kacaj, az az ismeretes rövid kacaj, mire egy új köhögési roham következett...

- Ne vess csak! Nincs jobb szíved, mint egy szirénnek. Azt képzeled, hogy én hiszek a te panaszkodó szemeidnek? A férfiaknak mutogasd ezt, s hited el, hogy megtört szíved miatt halsz meg! Ha senki sincs jelen elég jó étvágygyal eszel. A sírba döntesz bennünket, engemet és nagybátyádat, a ki akkor fogadott be, mikor már senki sem nézett rád. Ha bezártuk volna ajtónkat előtted, ugyan mivé lettél volna?

A két nő a medence szélére ért. Igen ő volt, Lavinia volt, sudár termetével. Félre fordította fejét, köhögött s láttam, hogy zsebkendőjét véresen vette le ajkairól. Tiszta arczéle a szürkés sziklára vetődött árnyon tisztán kivihető volt. Oly szédülést, oly fájdalmat éreztem, hogy egy örültséget szerettem volna elkövetni. Ama lehetetlen helyzet érzete, melybe mindnyájunkat sodortam volna, helyemhez szegezett. Igazi vértanú volt. Ha csak egy szót szólt volna is Lavinia. De semmit. Egy jelenséghez hasonlóan lebegett el előttem. Még megpillantottam a jégkatlanhoz vezető ösvényen, azután eltűnt. Tudtam, hogy ugyanazon az úton tér vissza. A harc erős volt bennem; meg akartam várni; találkozni akartam vele, mint egy egyszerű ismerőssel. Azonban egy belső hang szólt hozzám: A feleséged! Ne kövess el igazságtalanságot vele szemben.

Felkeltem és lassu léptekkel távoztam. Nagyon lassú léptekkel. Talán a véletlen megengedi majd, hogy találkozzam vele. Kiérve a kertből, gyorsan haladtam tovább, majdnem szaladtam.

Megmagyaráztam Norának, hogy ez nem tarthat így, hogy ezeket a bolondokat, a kik tátott szájjal bámulják a természetet, gyűlölöm hogy haza akarok utazni. Összecsomagoltuk málháinkat s ime itt vagyunk. Mintha üldözne valami, kell hogy tovább menjek, egyre tovább.

Friburg, Brisgau május 6-án.

Láttam a székesegyházat, a Schlossberget s a többit. A mezőn bolyongtam. Nora fáradt, s szokásos húsz levelét akarja megírni.

Uj ijedséget kell átélnem, s ezúttal nagyon élénken. Nem tudom mi lelt Zürichben, hogy a zongorához ültem, mert egyik termünkben zongora állott. Zenélni, énekelni vágytam, mint valaha. Nora az ablaknál állt, hogy amint mondá, a tó túlsó partján elhúzódó hegyeket szemlélje. Valóságban azonban a kertben járó embereket vizsgálta és rovásukra csipős megjegyzésekkel untatott, s szakította félbe játékomat. Hisz ő nem zenész.

- Az az öreg ott lent, minő karikatura! Minden fiatal lánynak udvarol, s ezek incselkednek vele. És ez a trió: a férj, feleség és házi barát, minő egyetértésben sétálnak! Ime egy fiatal nő, ki gyermekével vigyáztat magára; az a tiszt, a kit látsz, egész nap vele van; de mert a gyermek is ott van, nincs ebben semmi különös.

- Nora, légy oly jó s kiméld meg ócsárlásaidtól. Ezek az emberek nem érdekelnek engem; a pokolban szeretném őket látni.

- Ewald, minő ízléstelen megjegyzés.

- Rajtad áll nevelésemet átalakítani. Egyelőre maradj csendben és tartsd meg magadnak elmélmékedesidet.

Ugy játszottam, mint egy üldözött. Nagyon ideges voltam.

A szegény zongora ropogott ujjaim alatt. Kitomboltam magamat, régi dallamokat kezdtem énekelni, miket első sorrentoi tartózkodásom alatt Lavinia számára írtam.

Már befejeztem s nőm még mindig egyforma érdekléssel nézett ki az ablakon. Azt véltem, hogy néhány hallgató csoportosult a ház körül, s a dolog közömbös volt előttem. Nem mentem az ablakhoz. Kalapomat véve egy hátsó ajtón át elhagytam a házat, s a tó partjára mentem sétálni.

Visszatérve, málháinkat becsomagolva s feleségemet útra készen találtam. A város nem tetszett neki; tovább akart menni. A luczerni találkozás óta minden közömbös lett előttem; jöjjön, aminek jönnie kell, szóltam magamhoz.

Schaffouseban, a Rajna mellett, a mikor a vízesés túlmagasztalt bájai ellen keltem ki, feleségem egyszer csak így szakítá félbe elmélmékedésemet:

- Igaz, igaz, Zürichben egy érdekes dolog történt. Mialatt te énekeltél, egy rendkívüli szépségű nő közeledett gyorsan a szálloda felé; egy déli szépség, nagy fekete szemekkel, hullámozó fekete hajjal, bal arcán egy szépségfoltocskával. Sápadtan, könnyel áztatott arczczal, félig nyitott ajkakkal támaszkodott a hinta karfájához. A körülötte zsibongó társalkodásban félve figyelt énekedre; de csakhamar csend lett. Lelkes hallgatóid voltak Ewald s valóban szép élvezetet nyújtottál nekik. A fiatal nő szemeit ablakunkra szegezte, megpillantott és arczkifejezése valóságos düht árult el. Mellére szorította két kezét, s szemeivel mereven nézett rám, mintha meg akart volna ölni. Egy jeges pillantással feleltem neki. Mit törődöm én gyűlöletével? Én a te nő vagyok, a te védelmed alatt! Egyszerre csak egy nevet kiáltott, a melyet én nem tudtam megérteni, mert te nagy zajt csináltál. Valami Jani vagy Ninot. Ismételni akarta; amikor azonban egy vércsómó jött ajkaira s ájultan esett össze. Egy idős hölgy közeledett feléje, morogva, fejcsóválva, ez felemelte s azonnal elvitette. Néhány másodperc múlva visszafordultam, de te már nem voltál ott. Találkoztál te ezzel a szép ismeretlennel?

Mialatt ő beszélt, úgy tetszett, mintha egy háborgó tenger hullámai feszítették volna mellemet. Hangja folyvást oly tiszta, oly keresett, hogy egyetlen egy szót sem veszíthettem el beszédéből, daczára a vízesés zuhogásainak. Mint a macska lesi az egeret, hogy megfojthassa, úgy vigyázott ő arcom minden egyes mozzanatára.

- Miért beszéled csak most el ezt nekem? - kérdém végre.

- Elég ideges hangon kértél, hogy hagyjalak békében elmélkedéseimmel. Ez az oka hallgatásomnak.

Egy szót sem tudtam kiejteni. Éreztem, hogy ha nőm csak egy szót szól is, lelököm a mélységbe, utána vetem magamat is, és ott lent a habok örvényében veszek el. Akart valamit mondani, de én nem hallgattam rá, nem is akartam hallgatni. El akart vezetni. Mint egy oszlop maradtam helyemen. Azt a fájdalmat mérlegeltem ebben a pillanatban, a melyet önként szereztem magamnak. Félelmes ellenséget fedeztem fel nőmben, a ki jogait minden áron meg akarja védeni s a kötelesség vesszejével akar meghajlítani. - Meghalt szerelmem régi hatalmának teljes erejével ébredt életre, mintha semmi megbecstelenítő akadály sem emelkedett volna Lavinia között és közöttem, mintha nem is gyanítottam volna, hogy ő már elveszett rám nézve. Keblem dagadt, mintha megrepedni készült volna.

- De ő nem lehet a te ismerőseid közül való, - kiáltá fülembé Nora, - hisz a kiejtett név semmikép sem hasonlít a tiedhez. Ki tudja, mire emlékeztette a szegény teremtet a te zenéd?

Még most is hallgattam, összeszorítva ajkaimat, mint egy műtét alatt, hogy ne kiáltsak fájdalomban. Kétlem, hogy el tudtam takarni a villámot, mely arcomon átcikkázott. Nőm tekintete késhegyként járta át egész valómat. Végre erőt vettem magamon s megszólaltam:

- Mit érdekelnek téged az ismeretlen emberek?

- Az a gyűlöletteljes tekintet érdekelt. Még senki sem nézett úgy rám. Azt hittem, egy kigyót látok, mely sziszegve dobja magát rám... de egy állatsereglet ketreczében, a hol félelem nélkül nézhetem, s gyönyörködhetem tehetetlen dühében. Mikor a vért láttam, megsajnáltam a szerencsétlent, de mert nem nyújthattam neki segílyt, nyugodtan maradtam.

Egymás szemébe néztünk, mintha erőnket akartuk volna összemérni, hogy hát ki tud közülünk jobban tettetni. Nem a szerelem forgott kérdésben, éles fegyverekkel való játék volt ez. Egyedüli világos gondolatom az volt, hogy ez alkalommal, ha csak hatalmának rabszolgájává lenni nem akarok, engednem nem szabad.

- Elégge megnézted már ezt a vizet? Már ebédelni mehetnénk; rettenetes étvágyam van.

Csalódni látszott, s elárult gondolata túlbizakodottá tett. Talán nagyon kiméletlenül festem eme kis hibáit. Haragra sem gondolva, mintha csak ezernyi gyengédséggel halmoztam volna el, vigan felelt. Az étkezés nehezebben ment. Daczára erőlködéseimnek, egy falatot sem birtam lenyelni s hiába akartam magamon borral segíteni. A szálloda rossz konyháját okoztam, azt mondtam, hogy a fejem fáj, s hogy aludni szeretnék.

Most először csuktam be szobám ajtaját; mert egyedüllétre volt szükségem. Tudom, hogy lázam volt, agyam zúgott s idegeim remegtek. Mint egy örültek házába zárt szerencsétlen, kikeltem önönmagam ellen, a sors, gyöngeségem, örültségem ellen! Gyűlöltem nőmet, átkoztam anyámat!

És mindezek után mit tett feleségem? Semmit, amit szemére vethetnék. Tapintattal, értelmesen viselte magát. Hiszen épen ez az, a mi dühöngővé tesz.

Frankfurt, május 15-én.

Feleségem itt jól érzi magát, én ellenkezőleg. Minden híres üzletbe, a hol az utolsó divat ízléstelen termékei díszelnek, magával vonszolt. Mind ez a hitványság, a mi egy év múlva kimegy a divatból, elragadja őt. De ez a Frankfurt! Holnap Casselbe megyünk s onnan haxtrodeni birtokomra. Fulladozom és félek még csak ha erre gondolok is. Minő fogadást várhat az új úrnő őseim házában? Más valaki nagyon is boldog lenne egy ily asszonynyal. Már arra gondoltam, hogy ópiumot veszek, hogy egy boldog álomba merüljek, a melyben többé mit sem érezek majd.

Jobban szeretném, ha nőm buta volna. Értelmisége sokkal inkább rabszolgájává tesz, mint minden lehető báj. Nem ad gáncsoskodásra alkalmat, soha sem szolgáltat ingerlékenységnek okot, hogy kitörjek. Folyton szeretetreméltó és teljesen uralja önmagát. Mintha csak egy tükröt akarnék körmeimmel hasogatni. A felület egész és sima marad, s csak fanyar arczomat tükrözi vissza, melytől akaratom ellenére zavarodva fordulok el. Mellette nevetségesen fiatalnak érzem magamat. Én az urat akarom adni, ő pedig barátságosan enged kifáradni, s mulat erőlködéseimen.

Szemei néha azzal a kifejezéssel pihentek rajtam, mint esküvőnk estéjén; mintha üvegből volnék, mintha homlokomon keresztül olvasná gondolataimat, miket sejtenie sem volna szabad. Sem ő, sem én nem beszéltünk többé a zürichi történetről, de biztos vagyok benne, hogy mindig előttünk van. Nora szeretné tudni ennek a nőnek nevét. Tisztán sejtette, hogy azon a napon vetélytársnőjét látta. Én és ő, mi bujósdit játszunk egymással szemben; mi a vádlott és bíró vagyunk, egyik a másik titkát akarja kitalálni.

Haxtroden, május 25-én.

Jeges jégáramlatot érzek. Anyám sok gondot fordított fiatal feleségem szíves fogadtatására. Elmondta, minő örömet fog neki okozni a születendő örökös; de mégis aggodalomteljes arczczal vizsgált, s csodálkozott ijesztő soványságom fölött. Nagy Isten! még egy szempár, mely szüntelenül fog kémlelni, vallatni! Minő irtóztató néha a szeretet!

Norának minden gyermekies örömet okozott. A kandalló, mely mellett esténként nekünk felolvasott, az asztal, a melyen először csudáltam irását, a park és az erdő, a melyet még nem látott nyári ékességében, minden a múlt emlékeit idézi fel lelkében. Bejárja a kastély minden zúgát, kicsomagolja az úton szerzett tárgyakat, s lakosztályát diszíti! Semmit sem mer műtermembe hozni, a hová még eddig belépni sem mert. Ujra csalódott; azt hívé, hogy napjait könyveivel kezében mellettem töltheti majd el és én arra kértem, hagyna magamra.

Először, mikor beléptem vele műtermembe, a helyett, hogy egy kíváncsi asszonyt tiszteltem volna meg, megmutatva neki minden egyes tárgyat, szerettem volna magamat a szőnyegekre dobni.

Nora kinyitotta a zongorát: „Játszszál nekem valamit.” Leültem s míg ujjaimmal keresztül-futottam a billentyűkön, ő minden egyes sarkot kikutatott. Egyszer csak egy gyenge kiáltást hallatott. Feléje fordítottam szemeimet s láttam, hogy egy fal felé fordított vásznat emelt fel s bámult mereven.

Egész testemben tűz keringett. Az arczkép, melyet feleségem megtalált, s melyet én emlékkép festettem, az ő arczképe volt. Folytattam játékomat, hogy beszélnem ne kelljen. Hosszasan, nagyon hosszasan nézte ezt az alakot s mély sóhajjal fordította vissza a vásznat. Azután félénk szemekkel fordult felém, én pedig gyorsan, mintha mitsem vettem volna észre, szegeztem tekintetemet a billentyűkre. Észrevettem, hogy rendkívül sápadt volt. Más tárgy felé indult,

egy mór szőnyeget emelt fel, mely egy csontvázat rejtett redői alatt. Tekintetét a képről a csontvázra emelte, mintha azt gondolta volna: „te tulajdonkép nem vagy más, mint ez, s csakhamar valóságban is ez leszel.” Lebocsátotta a szőnyeget. Ez a szőnyeg igazán szép; vakító sárga színe itt a homályos sarokban a nap sugaraira emlékeztet. Nora azonban nem figyelt erre, észre sem vette a vörös, rózsaszínű, zöld és ibolyaszínű gazdag himzéseket, a melyek feltűnő összhangban állottak a sárga alappal, s kedvesen hatott a kedélyekre. Feleségem egész tudományosan beszél a művészetről, iskoláról, de színérzéke nincs. Lavinia a szőnyegbe burkolódzott volna, s ama biztos tudattal tekintett volna a tükörbe, hogy sugárzó szépsége elrontja ezen élénk színek benyomását. Mint egy macska, a kandalló elé terített fekete szőnyegre hevert volna.

Az ablak felső tábláin keresztül egy könnyű árnyék szállt le; a fegyverek csillogtak, a félig befejezett festmények fehér színben tündököltek s fantasztikus látványt nyújtottak szemünknek. Nora befejezte vizsgálódásait, mialatt minden egyes tárgyat kezébe vett, hogy jobban megvizsgálhassa. A régi szövetek legszebb maradványait lábaival rugdosta, vagy ujjai közé vette, hogy újra félre dobhassa. Az ujjain maradt porréteget zsebkendőjével mindig gondosan letörülte. Lavinia egy kézmozdulattal mindezeket a rongyokat a legművésziesebb redőkbe szedte volna. Pokoli kínokat állottam ki, a miket vad kéjjel még növeltem is. Nora egyetlen mozdulata sem került ki figyelmemet. Már többé nem nézett rám, íróasztalom felé tartott és az a fölött függő Greco-féle tanulmányt vizsgálta. Én Greco műveit különösen finom árnyalatai miatt szeretem. Nevetett s mintha hallottam volna, amint suttozja: minő rossz rajz! Azután az íróasztalon halomban heverő papirosok között kezdett keresgélni. Megkezdett költemények, aphorismák heverték ott, de magán-ügyeimre vonatkozó irat egy sem. Ezeket a dolgokat sem asztalom, sem műtermem számára nem készítem, van külön szobám is. Még folyvást játszottam, jóllehet hallottam, a mint papírjaim között kutatott, s daczára annak, hogy idegeim remegtek. Ki nem állhatom, hogy íróasztalamat érintsék.

Végre fáradtan dőlt egy székre, mely festő állványom előtt állt. A megkezdett festményt szemlélte. Ez egy sorrentoi fiút ábrázolt, a ki a homokban hasra fekve, egy teknősbékát gyötör. A kép háttere a tenger és a lenyugvó nap.

Megszakítás nélkül játszottam. Hallottam ásítani, aztán felkelni.

- Tudod, Ewald, itt sok a por és a rendetlenség. Holnap mindent kitisztíttatok.

- Légy oly jó és ne nyúlj semmihez sem e szobában. Nagyon háladatos leszek ezért. Itt minden rajz után készült, s haragudnom kellene, ha csak egy függönyredőn is változtatnál. Kérlek arra is, ha dolgozom, hagyj magamra. Dolgozó szobámba bejöhetsz a mikor akarsz, itt azonban nem szeretem, ha az ihlet óráiban zavarnak.

Hallgatott. Az est árnyai sötétedtek. Semmi sem tükrözte már vissza a fényt, csak a csontvázon függő mór-szőnyeg és az éj, a megkezdett festményen. Uti órák néhányat ütött, rezegve, édesen, mint egy távoli kápolna harangja. Két, három ideges zokogást hallottam. Nora hallgatott. Félttem, ha sírni láttam. Az ajtófüggöny, mely a külsajtól elválasztott bennünket, megmozdult - ajtóim úgy vannak berendezve, hogy a nyitás zörejt ne okozzon - és dolgozó-szobámból egy széles fénysugár hatolt be s terjedt szét a szőnyegen. Egy szolga lépett be, helyezett egy lámpát az íróasztalra, egy másikat pedig az olvasóasztalra, mely a terem leghomályosabb sarkában a kerevet előtt állt. Ez az utóbbi lámpa fényét egy himzésre vetette, melyet Lavinia adott nekem egy alkalommal, mikor kedves foglalkozásaimat beszéltem el neki. Van egy csillár is a teremben, melyet a zongora fölé függesztettem, mert a műszerre helyezett világosság zavar a munkában. Reggel festek, este zenével foglalkozom, s így időm akként van beosztva, hogy nappal élvezhetek. Azt kellene mondanom, ha festenék, ha költenék; mert most már semmit sem dolgozom.

Mikor a műterem ki volt világítva s valami családi kedvesség áramlott benne szét, az ebédhez hívó csengettyű szólalt meg. Nora felkelt. Sápadsága ijesztő volt.

- Minő ruhát öltsek magamra?

- Fehéret, ez jól áll neked és ez anyám ízlése is. Nincs valami finom vászonruhád, valami áttetsző szövet, könnyű redőkben?

- Nincs más, mint selyem, csipkéekkel díszített menyasszonyi ruhám.

- Vedd fel, ebben a ruhában egy Van Dyck-hez hasonlítasz.

Elpirult: csak elég bő legyen.

Megöleltem s magamhoz szorítottam; de ő kibontakozva karjaimból, vissza sem fordulva távozott. Mozdulatlanul maradtam helyemen. Ruháimon könyek csillogtak. Nem merém őket letörölni, addig néztem, míg ruhám kelméje magába nem szívta és azután megesküdtem, hogy ezek az utolsó könyek, miket Nora szemei az én vétkem miatt ejtenek. Megelégedtem azzal, hogy azon este érezte hatalmának határait. Egy nemét a megkönnyebülésnek éreztem, hogy világosan, erővel megmutathattam neki, hogy van egy út, melyen mi együtt nem járhatunk, egy hely, a hol rajtam való hatalma megszűnt. Éreztem, hogy sok fájdalmat okoztam neki, s hogy most e fájdalmak keserősége kínozza őt. Az est folyamán kellemes akartam lenni, vissza akartam szerezni derűjét. Kértem olvasna fel valamit, mint régente; mondtam neki, hogy nagyon szép az esti világításban, hogy a csipkék eltakarják ruhájának hiányait, mely már nem illett rá. Örömeben mosolygott és pirult. Anyám kutató tekintetét le nem vette rólunk, a mi pedig nekem rosszul éltet okozott, és megfosztott a pihenéstől.

Haxtroden, június 8-án.

Ha gyermekünk lesz, sok dolog meg fog majd változni, s remélem, egy élénkebb érzés támad közöttünk. Kényszerítem magamat, hogy Nora iránt kedves legyek, hogy szórakoztassam, mert érzem, hogy helyre kell hoznom a hibát, melyet elkövettem, mikor szerelem nélkül választottam őt feleségemül. Soha sem tudom ezt magamnak megbocsátani; ez egy gonosztett. De legalább nekem köszönheti, hogy anya lett.

Június 9-én.

Csaknem keserűen nevezhetnék utolsó mondatom fölött. Nora megvallotta, hogy az anyaság szíve érzelmei ellen van, hogy fél, hogy soha sem látott közről egy csecsemőt, s azt hiszi, hogy ez ijesztő valami.

Mért mondta el mindezt nekem? Meg akarta talán bosszulni magát? Nem tudná megbocsátani hallgatásomat és Lavinia arczképét? Azóta már gyakrabban kereste, de nem találta meg. Egyszer meg is kérdezte:

- Hova teszed te tanulmányaidat? Azt hittem, hogy több van.

- Sokat, mit már megúntam, a padlásra vittem.

Felment a padlásra.

Néhány nap múlva modelljeim után kérdezősködött. Közömbös arccal irtam le neki e szégyen teremteseket. Azután Olaszthoni tartózkodásomról kezdett velem beszélni. Elbeszéltem neki nővérem betegségét s a lehető gyorsan tértem át egyiptomi utunkra.

- Ez volt tehát az a bánat, melynek megvigasztalását anyád tőlem kérte?

- Anyám nagyon is jó volt, - feleltem neki egy kissé idegesen. - Azt hiszem, még elég akarat-erő van bennem, hogy magam viseljem bánatomat.

Gyakran kocsikázunk négyes fogaton. Én hajtok, s ez nagy örömet okoz neki. Ő maga szeretné a gyeplőket kicsi kezével kormányozni; de ez lehetetlen; anyám megtiltotta neki.

- Boldog vagy-e? - kérde tőlem anyám tegnap.

- Hogy ne lennék boldog? Feleségem egy tökéletes asszony.

- Egészen jól érzed magadat?

- Oh igen! Csak lusta vagyok egy kissé; már mit sem dolgozom.

- Félek, hogy beteg vagy; úgy soványkodik.

- Ez soha sem kellemetlen, anyám.

Fivéreimről beszélt, kik nekünk kettőnknek sok gondot okoznak. Már többször fizettem ki adósságaikat. Feleségem ezért nagyon elégedetlen volt; azt állította, hogy nem érdemlik meg a segílyt, s ha csak rajta múlna, hogyan rázná le őket nyakáról.

- De egy kis gyermekük is van, Nora!

- Jobb lenne, ha soha sem született volna meg az a gyermek.

Ebben neki igaza volt.

Haxtroden, július 10-én.

A mit ma e lapoknak meggyónok, az egy rettenetes lelkifurdalás, aggodalom. Az általam hajtott fogat földült. Először életemben történt ez velem. Ügyesen akartam a kastély udvarába hajtani, gyorsan fordulok, a kerekek egy köre fordulnak s mi kiestünk az ülésből. Nora ülő helyzetben esett a földre. Rendes hidegvérének megfelelőleg nevetni kezdett, állítva, hogy semmi baja sem történt, jóllehet fölkelni nem tudott. Azóta nem érzi gyermekét.

Könyörögtem neki, feküdjék le. - Most mellette virrasztok. Nem tudom magam visszatartani s szakadatlanul azt kérdem, vajjon nem érez-e már fájdalmat? Komoly, nagy szemeit felém fordítva felel:

- Nem, semmit.

Mit használ most már, ha hajamat tépve, megyek műtermembe? Nem mondhatom, hogy ez nem az én hibám. Anyám vigasztalni akar mindenáron; de minő vigaszt nyújthat ő nekem?

Az egyedüli remény, a mely tűrhetővé tette életemet, megsemmisült. Egy jeges, sötét tudat csúszott lelkembe: „a gyermek meghalt.” És szívem oly hevesen lüktet, hogy sem pihenni, sem aludni nem tudok. Nora nyugodt és türelmes, pedig nagyon rosszul érzi magát s folytonosan a hideg miatt panaszkodik. Mikor ő ezt mondja, én menekülök a szobából, mert zokogásba törnék ki. Öngyilkos szeretnék lenni.

Augusztus 2-án.

Három rettenetes nap... és kis halott lányom itt van műtermemben, virágok közé fektetve. Oly annyira le voltam verve e három napon, melyeken szegény feleségem hősnőként szenvedett és hihetetlen erős jellemet mutatott, hogy eleinte a gyermeket látni sem akartam.

Mikor azután bátorságom volt megtekinteni, csudás szépnek tetszett. - Ide hozattam őt. - Ime itt van mellettem, fehér mint a hópehely. Minden ajtót bezártam és sírok.

Nora az élet és halál közt lebeg; már elvesztette öntudatát. Még mielőtt elvitték volna mellőle gyermekét, már lázban szenvedett s azóta folyton ismétli: „Ha nem volna olyan szép! De ő oly szép, hogy én semmi sem vagyok mellette! Ő egy királynéhez hasonlít! Hogyan nyerhetném meg addig szívét, míg őt el nem felejtí! Az arczkép... adjátok ide az arczképét! A műterem sarkában van! Tudjátok jól, azt a szép arczképét! És vad tekintetet vetett rám, mintha halálharcot küzdöttünk volna egymással. Én győzedelmeskedtem, azt hittem, meg fog halni, de ő ölt meg engem egyetlen tekintetével! Mért nem vette el, hiszen szerette? És vérzett, láttam piros vérét! Mit kiáltott? Ninó? Hajlíthatlan, kegyetlen, féltékeny voltam: de hát adjátok ide az arczképét. Elrejtette? Annyira félti tőlem? Nem kell az arczkép! Nem remegett, mikor a Rajna vízesésénél halálosan megsebeztem! Rosszul tettem. Tisztán akartam szívébe látni; akartam azt a szívet, mert az az enyém. De ő büszkén rejtette el fájdalmát. És én, aki oly örültem szerettem! Ez a víz, hallom zuhogni, zuhogni szakadatlanul. Térden állva szerettem volna bocsánatáért esdekelni. De mi mindketten nagyon büszkék vagyunk! Ninó! Igen ezt kiáltotta: Ninó; ő nem hallotta, vak volt, süket volt? mikor ezt elbeszéltem neki, ajkai fehérek lettek, de nem remegett. Azt hittem, fájdalmában kiáltozni fog, de ő kikapta kezemből a fegyvert s saját maga döfte kebelébe. Ezért halt meg az én gyermekem, az ő fájdalma és az enyém miatt. Szívét akarom! Adjátok nekem vissza férjem szívét! Nem vagytok erre képesek? Soha sem fog ő engem szeretni?”

Anyám bámulva nézett rám feleségem lázas álmai alatt. Én megtöltöttem pisztolyaimat; meg akartam magamat ölni. De a kis halott gyermek ékeőbb szóló volt, mint nőm kétségbeesése: ő nem engedte meg, hogy meghaljak.

Ma nevetve mondta ezeket:

- Azt hiszi, hogy én nem értem őt meg. Ugy olvasok benne, mint egy nyitott könyvben. Látom hogy sír, keservesen sír, de nem én fölöttem, a gyermek és ő miatta sír! Pisztolyait vette kezébe; szívem hevesen vert aggodalmaiban; kiáltani szerettem volna, de nem akartam, hogy valaki ezt megtudja. Meg sem mozdultam; csak úgy gondoltam: neked nem szabad meghalnod! megtiltom azt neked!... Letette a pisztolyokat s térdre esett a holt gyermek előtt. Vegyéttek el tőle a fegyvereket, mert újra fogja kezdeni... Nem, én nem akarok kiáltani, mert így mások is megtudnák! De ne hagyjátok nála a fegyvereket, mert újra kezeibe veszi azokat és én megőrülök. És hogy csókolja a gyermeket! Engem soha sem csókolt így! Tehát senki sem tud rajtunk segíteni? Azt hiszi, hogy mit sem tudok ő felőle. Már régideje tudom, hogy Laviniának hívják. Ügyesen vallattam ki anyját. Ő úgyszólván mit sem tud. Sokkal több dolog történt közöttük, mint a mennyit anyjának elmondott; de hát mire való ez, ha még most is örülten szereti?

Minő kínok! Mikor ezeket anyám, az orvos, vagy az ápolók előtt mondja, azt hiszem a kőpadra húznak. Én senkire sem tekintek; rám sem néz senki; de soha akarva nem okozott annyi fájdalmat, mint teszi azt most akaratlanul. Szakadatlan beszél; azt hihetnénk, hogy fájdalmának súlyát magától messze akarja dobni.

Augusztus 10.

Gyermekem a sírban nyugszik és Nora siet, hogy vele ott találkozassék. Gondolatai folyton ugyanazon körben forognak, még érthetlen sóhajaiban is ezt ismétli: „Lavinia”.

Anyám mostanig csak tekintetével kérdezősködött tőlem. Én kerültem tekintetét. Legyőzhetlen boszúvágyat érzek anyám ellen. Ő kovácsolta a lánczot, melyet egész halálomig kell viselnem.

Augusztus 16.

Az orvosok lemondanak a fülgyógyulás reményéről. Más orvosi kitünőségekhez sürgönyöztek; együtt tanácskoznak s csóválják fejeiket. Minden ujonnan érkezőnek újra el kell mondani, hogy én vagyok a szerencsétlenségnek oka: ez elviselhetlen. Eladtam a lovakat, nem tudtam többé rájuk sem tekinteni. Szegény állatok, pedig nem is ők a vétkesek!

Ma műtermemben voltam. Dolgozószobám ajtai nyitva voltak. Hallottam, hogy anyám az orvossal beszél, előbb Noráról, kiről már lemondott, azután rólam. Anyám egészségem miatt aggódott.

- Soványsága ijesztő - mondá ő. - Vállai görnyednek és haja homloka fölött már őszülni kezd.
- Ez nagyon természetes. Hasonló megpróbáltatások betegség nélkül is felemésztetik az erőket.
- Igen, annál is inkább, mert mindent eltitkol és senkinek sem beszél a szemrehányásokról, miket magának tesz.

Ah! bárcsak egészen ki volna merítve erőm.

Szeptember 1.

Ő él. Ez minden, a mit mondhatunk. Már több napja, hogy senki sem feküdt le. A halál kezéből vettük ki. Mikor végre szemei megismertek, egy mosoly vonult végig arczán, egy boldog mosoly, hogy én a függönyök mögé rejtőztem. Mintha csak egy halott mosolygott volna. Ő felismerhetlen. Szép haja kihullott, orcái beesettek. Azt hihetnék, hogy egy vénasszony. Ma végig simította arczomat áttetsző kezeivel, melyek a fehér takarón liliom-sziromként nyugodtak. Szemei nagyok arczához képest, de mit sem veszítettek átható kifejezésükből; csak a szomorúság árnyalja őket. Ha mindazt tudná, a mit e hosszú hetek alatt elmondott. Ha tudná, hogy a közkíváncsiság zsákmányává tett, hogy mindenki belsőmbé látott, nagyon szerencsétlen lenne... Ma este könnyes szemekkel nézett rám, de mit sem szólt. Hogy a szív tetszése szerint áradozhassék, az észnek nem szabad uralkodni. Ujra hallgatagság vesz erőt rajtunk. Mi így soha sem gyógyulunk meg. Rám nézve tekintete örökös szemrehányás, a mióta tudom, hogy soha sem lesz gyermeke.

Mindennek örökre vége van. Ez a legkeményebb büntetésem, mert minden fájdalomért megvigasztalt volna egy gyermekekkel megáldott otthon. Kastélyom üres marad, míg fivérem nem foglalja azt el. Ő neki szüksége lesz az örökségre, mert semmije sincs, kevesebb még a semminél is. Már adósságait sem fedezi föl előttem; a szégyen nem engedi meg neki. Az orvosnál Nora állapota felől tudakozódott s azóta arczkifejezése után ítélve azt hihetné az ember, hogy nemcsak Haxtroden, hanem a fél világ is az övé. Ő különben is anyánk kedvence, már gyermeksege óta anyám dédelgetéseinek volt tárgya. Ezt meggyógyítani nem lehet.

Ma anyám Norát akarta meglátogatni. Az ápolónő azt mondta, hogy alszik, de én hallottam beszélni. Ez felvilágosításul szolgált nekem. Ő nem szereti anyámat; tűri, mert tűrnie kell. De mégis meg akartam erről győződni.

- Ugy-e anyám, nagyon élénk, nagyon zajos egy beteg? - kérdém később.
- Igen, sokat beszél, sokat kérdezősködik; meg nem foghatom, hol tudta meg mindazt, a mi felől kérdezősködik.

Nora bizalmatlan tekintettel kísért szavait.

- A lázban sok dolgot elmond az ember. A többiek azután tudni akarják, mennyi igaz a dologból.

Nora összerázkódott ágyában.

- Beszéltem! Mit mondtam el? Mit beszéltem?

- Csak azt, a mit egy legtisztább, leggyengédebb lélek elmondhat.

Gondolkodva bámult maga elé s azután felém fordítá néma kérdező tekintetét. Ebben a pillanatban vénnek látszott, mondhatnám fantasztikusan vénnek.

- Anyád mindig a gyermekről akar beszélni... Én nem tudok! - szólt végre remegő hangon.

- Ugy-e bár, sokkal jobb, ha nem is beszélünk arról a bánatról, türelmesebben elviseli az ember.

- Nem tudom; talán hamarabb behegedne, akár csak egy seb a pokolkő hatása alatt. De nincs mindig bátorságunk az eleven húst felszaggatni.

- Vannak sebek, melyek gyógyíthatlanok, attól tartana különben az ember, ha a fájdalom az életre nem emlékeztetné, hogy nagyon érzéketlenek vagyunk, hogy meghaltunk.

Még egyszer rám nézett éles, átható tekintetével, mintha bensőm legelrejtettebb érzelmét akarta volna felkutatni, de én nyugodtan viseltem el tekintetét.

Szeptember 8.

Testvérem feleségével, gyermekével egyetemben hozzám jött lakni s most szarvasaimat pusztítja. Meghíttam Hermann barátomat is, hogy vidítsa fel egy kissé ezt a hosszú és nehéz gyógyulást. Velem együtt oda ül a nyugágy mellé, melyen Norának feküdnie kell s mulatós történetkéket beszél el. Fivérem nem igen szívesen vadászik társaságában. Hermannak semmiképen sem tetszik sógornőm, a ki gyermekéből egy bálványt, egy zsarnokot nevel.

Különös gyengédtelenség már csak az is, hogy ilyen körülmények között hozta gyermekét házamba. Megtiltottam, hogy feleségemhez bevezesse. A legelső alkalomkor durván tette a gyermeket térdeire. Nora néhány pillanatig játszott vele, azután ájultan dőlt ágyába s magához térve az idegesség vett rajta erőt. Komolyan megharagudtam testvéremre. Mintha csak egy darab fára haragudnánk; tovább is megmarad szikrázó jókedve és érzéketlensége mellett, mintha mindez nem is őt illelné. Hermann osztozott méltatlankodásomban s ez vigasztalt.

Másik fivérem, a nyomorúlt, az is el akar jönni vadászni. Csudálom, hogy még csak mutatni is meri magát a közöttünk felmerült czivakodás után.

Szeptember 16.

A napok lassan múlnak. Nora nem nyeri vissza erőit. Azt hihetné az ember, hogy valami rettenetes súly nehezkedik rája, mit semmi emberi erő sem tud róla leemelni. Félre vezettem anyámat és vallatni kezdtem, mert feleségemet izgatottnak, elgyengültnek, könnybe lábadt szemekkel találtam látogatása után.

Sokáig vonakodott felelni; de én addig gyötörtem, mig nem kényszerítve bevallotta, hogy Nora lázas álmaiból levonta következtetéseit s most mindent meg akart tudni. Félek, hogy nem viselkedtem úgy, mint egy fiúnak anyjával szemben viselkednie kell. Remegett, sírt szemrehányásaim miatt. Azt kérdezte, vajjon nem tudnám-e anyai szívének aggodalmait megbocsátani? Én azt feleltem, hogy nem. Megmondtam neki, hogy nincs joga feleségem öntudatlan vallomásaival visszaélni, hogy ezt felednie kellett volna, említene sem lett volna szabad.

- Nem értelek, - kiáltottam rá. - Te tapintatra, kiméltre tanítottál és te cselekszel így! Hogyan tudtál velem szemben ily méltatlanul cselekedni?

- Te meg akarsz fosztani a jogtól, hogy rád ügyelhessek? Nem vagy-e fiam?

- Szeretném, ha nem lennék. Szeretném, ha soha sem születtem volna! Szomorú sorsot készítetél számomra, mikor életet adtál nekem!

Sírt, de én kemény, hajlíthatlan maradtam. Haragom vihként ragadott magával. Most meg vagyok törve, mondhatnám minden érzékem meghalt. Nyomorult érzélem vesz erőt rajtam: láttam egy nőt magam előtt remegni, és ez a nő anyám! De mért cselekedett így? Ezt nem kellett volna tennie. Nora soha sem tudta volna meg, hogy lázában beszélt: most folyton kínozni fogja szellemét s egymás közti viszonyunk nem fog megjavulni! Ő, feleségem, oly annyira tapintatos, oly annyira ura szavainak, tekintetének! Mélyen megalázva kell magát éreznie, tudva, hogy titkunkat akaratlanul is a szelekre bízta. Nyugtalan szemeit anyámról rám emelte; látta, hogy már nem beszélünk s oly sápadt lett, mintha öntudatlan állapotban feküdnék. De egyetlen kérdés sem hagyta el ajkát. Gyengesége és fájdalmai azonban megújultak. Ágyába vittem, homlokát, szemeit csókokkal árasztottam el; ő pedig kezeimet ajkaihoz emelve keserves sírásra fakadt.

- Ez semmit sem tesz gyermekem, - mondtam neki. - Légy nyugodt, ez semmit sem tesz. Te angyal vagy, te fájdalmat nem is okozhatnál.

Szakadatlanul csókolta kezeimet; könnyeit most az egyszer erőlködése daczára sem fojthatta vissza. Mi mind a ketten nagyon boldogtalanok vagyunk, csak hogy fájdalmaink oly különbözők, hogy képtelenek vagyunk megosztani.

Mit is tehetnénk egyebet, mint hallgatni.

- Minő példás házasselek, - szólt ma sógornőm, a mikor ebéd után Nora nyugágya köré gyűltünk. - Még ti nem czivakodtatok?

- Nem még eddig, de ez nem is fog megtörténni.

- Ez igazán különös, ez az összhang. Leczkét vehetne töletek az ember. Oh, ha én Eduárddal veszekedem! Ő azt mondja, hogy én kétségbe ejtem; én azt felelem, hogy ő zsarnokoskodik fölöttem, és azután halálra haragítjuk egymást. Kibékülésünk igazán megható. De tinálatok igazi éden honol!

- Ugy-e bár?

Anyám behúnyta szemeit. Nora fehér, remegő ujjai zsebkendőjét kötötték csomóba s oldották fel a csomót. Fivérem Miksa körültekintve halkan fütyült. Eduárd kacajba tört ki.

- Igen, mi csak hogy a tálakat nem dobjuk egymás fejéhez; a szitkok egész szótárát kimerítettük már; a legelső alkalommal kezünkkel kell csinálni a dolgot; ez lesz furcsa; ki tudja melyikünk veri meg a másikat.

- Ez szégyenletes, Eduárd, - szólalt meg anyám. Ő karszéke mögé kerülve megölelte anyámat.

- Oh, mi nagyon jók leszünk, - monda azon a hangon, a melynek segélyével anyámtól mindent, amit csak akart, kicsikart. Sógornőm a saját maga részéről nevetett.

- Igen, olyan bárányszelídségű arcot tud mutatni, hogy haragudni sem lehet rá. Pedig nem érdemli meg, anyám, bocsánatodat. - Ő egy képmutató, semmire való, könnyelmű.

Minő gyengédséggel mondta ezeket! - Könnyelmű fivérem mosolygó arcát fordítá feléje, jól lehet csak még ma reggel is azt mondta, hogy ha nem segítem, kénytelen lesz golyót röpíteni agyába, nem lévén más eszköz rendelkezésére.

- Vezess el engem innen, - suttogá nekem ma este Nora.

- Igen, megigérem ezt neked. Nem akarsz tovább maradni szegénykém. Hova menjünk?

- Akárhova, csak meleg legyen s senki se háborgasson.

Ajkai remegtek. Ez a fáradhatlan lény oly gyenge lett, akár csak egy gyermek. Körülöttem minden csendes. Ma éjjel nem aludtam. Nem ez az első éj, melyet a kandalló elé terített medvebőrön álmatlanul töltök, a tüzet élesztve. Az éj és az ágy a szerencsétlenek ellensége. Jobban érzem magamat műtermemben, a hol régi tevékenységem és teremő képességem tanúbizonyságai vesznek körül. Jóllehet ez utóbbi megdermedt, majdnem meghalt, még sem szeretném elfeledni, hogy valaha élt. Naplóm egy neme a vigasznak rám nézve. Tollam mozog, ha nem is a szellem nagy munkájának szolgálatában. Egyik szobából a másikba megyek, a vastag szőnyegeken léptem zaja nem zavarhat. Kínzom agyamat, hogy megtalálhassam az eszközt, melynek segítségével közöttünk azt az összeköttetést létesíthetném, minek neve hitvesi boldogság. Tudni kellene, hogy miben áll ez. Ez sphinx talánya, mit senki sem tud megfejteni és a mi miatt mindenkinek meghalnak.

Lányom meghalt, még mielőtt e rettenetes kérdést adták fel volna neki; annál jobb. Én öngyilkos akarok lenni, mert ő meghalt.

Pártfogoltam, védtem volna minden rossz ellen, atyai szeretetem teljes erejével. Igen, épen úgy, mint anyám, kinek gyengédsége megzavarta életemet és a ki most beavatkozásaival egyre boldogtalanabbá tesz!

Szeptember 27.

Bizonyos édességet találok magányos éjjeleimben. - A nappal túrhetlen feszültsége után ez a nyugalom számomra, s ha bár nem is alszom, ez viszonylagosan mégis megkönnyebbíti állapotomat.

Nora rosszabbul lett. Kínjai közepette arra kért, hogy anyám irányában haragot ne tápláljak.

- Gondolj arra, hogy ha holnap meghalna, a nélkül, hogy te kibékültél volna vele. És azután elutazunk ugy-e?

Mikor anyám belépett, feléje mentem s jó napot kívánva kezet csókoltam neki. Egyetlen gyengéd tekintete sem volt számomra; fivéreim számára tartotta azokat fönn. Norával szemben szintén jéghidegen viselte magát, mintha rosszul lett volna, mint hogy ellenszenvemet anyám ellen növelje. - Mindketten kegyvesztettek vagyunk.

- Csak azért jövök, mert ez az emberek iránti tartozó kötelességem, - mondá hidegen.

Jobb lenne, ha elhanyagolná kötelességét, mert jelenléte Norát izgatja.

Október 1.

Az éj csendjében Lavinia arczképét kerestem meg, mint egy tolvaj, ki lopott kincsét akarja viszontlátni. Ez nem vétek! A festményt a földre tettem, hogy a lángok jobban megvilágítsák, én magam pedig a kép elé fekve, órahosszáig bámultam azt. Meghalt-e? Remélem. Meghalt, vagy csakhamar meg fog halni vérhányása következtében. Ezért nézhetem arczképét anélkül, hogy bűnt követnék el. Ez egy édeni fuvalat, a mely felébreszti bennem a boldogság, képességem, jövőm iránti hitet.

Október 3.

Még most is remegek.

Elmerültem az előttem fekvő arczkép szemlélésében. Egyszer egy halk zörej hallatára fel-emeltem szemeimet. Nora hosszú éji köntösében surrant el előttem s tűnt el az ajtó mögött. Zsebkendője elém esett a szőnyegre.

Tehát több pillanatig mögöttem állt; velem együtt hosszasan nézte a képet anélkül, hogy én észrevettem volna, mert hiszen fejemet karjaimra hajtva keservesen sírtam. Felemeltem a könyektől áztatott kis zsebkendőt s íróasztalom fiókjába zártam. Soha sem fogja megtudni, hogy láttam őt. Soha elő nem veendem azt az arczképet onnan, a hová rejtettem, csak jól elzárt ajtók mögött. De ha majd bezárkózom, gyanítani fogja, hogy észrevettem. Szívem oly hevesen dobog, hogy szinte hallom dobogását. Füleml zúg! És még jelenségekről beszélnek!

Jobban szeretném, ha az alvilág forogna körülöm, mint tudni azt, a mit tudok és a mit nem vagyok képes elfeledni. Ő mezitláb volt; kis lábai kilátszottak a hosszú fehér köntös alól, melyet egy kissé felemelt, hogy járását ne akadályozza. Meglehet, hogy meghal elővigyázat-lansága következtében. Mennyi ideig lehetett itt? Minő halkan sírhatott? És első mozdula-tomra menekült! Nem tudom hány órát tölthettem így el. Reggel három óra van. Mindenesetre sokáig voltam e helyzetben. Egy más arczkép fölött akarok most elmerengeni, gyermekem arczképe fölött, kit a virágok között fekve, rendkívüli gyermekies szépségében lefestettem. Ez a kép a békét leheli ki, de én úgy idegenkedem minden békétől, hogy mintegy az örök zsidó átka által üldöztetve, az éden kapuitól is visszafordulnék. Norát feleségemmé és anyává tettem. Mindezt saját hibám rabolta el tőle s most a legboldogtalanabb. Ma ő nem anya, nem feleség és nem is lesz soha, s ennek egyedül én vagyok az oka. Bethoven kiengesztelődés-éneke cseng füleimben, ama hatalmas ígérettel együtt, melylyel ő művét bevégi. Vajjon iga-zán létezik-e isteni könyörületesség? Én nem hiszem, én egyedül csak a fájdalomban hiszek.

Hermann barátom látja, hogy szenvedek s jót akarna velem tenni. Gyakran kivezet az erdőbe s ott visszaemlékezünk tanulókori könnyelműségeinkre, minden csínyre, mit együtt elkövet-tünk. Gyengédségének sikerül, hogy tűrhetővé teszi az életet anyám, sógornóm és testvéreim között, pedig ez nem könnyű dolog.

Néha szeretnék neki mindent bevallani; de ehhez már nincs jogom, mert nős vagyok. Vigasz-talni jött s ott talált Lavinia arczképe előtt; szegény feleségem. Tudom, hogy nem fog többé bejönni. Minden este elővehetném ezt az arczképet; ő nem fog többé zavarni, de érzem, hogy erre képtelen vagyok. Különben sem vigasz már viszontlátása, s csak nőm égető fájdalmaira emlékeztet.

Október 6.

Ma reggel nehezteléssel telt szívvel léptem be Norához. Teljes szendeséggel, kedvességgel fogadott. Mondta, hogy jól aludt s hogy egy útítvert is készített már, s hogy oly nyugtalan szellem, mint az enyém, gyorsan unatkoznék, ha naponta nem volna meg a szükséges változatosság. Ha nem volna zsebkendője íróasztalom fiókjában, azt kellene hinnem, hogy az éjjel látomásom volt. Mindaz, a mi kedves és gyenge volt benne, eltűnt; újra úrnője lett önön-magának, épen mint házasságunk első napjaiban. Beszél a könyvekről, miket majd együtt olvasunk, a muzeumokról, miket együtt tekintünk meg; anyámmal ingerkedik, azt állítva, hogy nem tud járni, ingerli fivéreimet és sógornómet arra kéri, hozza hozzá gyermekét. Ugy hiszem jobban szeretném, ha könyvekben úsznának szemei. Szívének ajtait bezárta előttem. Ki tudja, ki fogja-e valaha nyitni? Az, a ki nem tudja, minő lelki ereje van egy nőnek, megtudná, ha őt látná maga előtt.

- De ki akadályoz abban, hogy járj? - kérdé tőle anyám. - Hiszen már több napja, hogy föl-alá jársz?

Aggodalommal vártam a feleletet.

- Ma megkísérlettem a korai felkelést, mert a jól töltött éj után egészen kipihentnek éreztem magamat, de elestem. Ugy-e nevetséges ez a gyengeség?

Ezeket mondva sápadt volt, nagy szemei fájdalmat árultak el, de ajkai mosolyogtak.

Nora egy hősnő, aki előtt zavarodva állok. Kinyitottam asztalom fiókját s kezembe vettem a zsebkendőt, mintegy biztosítandó magamat, hogy nem látomásom volt. Alig tudom elviselni ezt az emléket. Nem vagyok arra képes, hogy a kandalló elé ugyanazon helyre feküdjem. Egy unalmas könyvnek köszönhetem, hogy a kereveten néhány pillanatig szunnyadtam. Abban a hitben ébredtem fel, hogy ez órákon át tartott. A lámpám körül röpdöső férgékhez hasonlóan érzem magamat: minden pillanatban a szőnyegre esnek, átlátszó szárnyaikkal vergődnek, valószínűleg szenvednek. És mégis újra kezdik, mikor azután a láng megperzseli szárnyaikat, oly fájdalmak között vergődnek, hogy végre is szánalomból megölöm őket, véget vetendő fájdalmaiknak. Ez könnyű dolog, egy pillanat s porrá lesznek, kevesebbé még a pornál is, de gyötrelmüknek vége van. Nálam azonban ez más dolog, én ura voltam életemnek s könnyelműen tékozztam azt el. Nekem már nincs jogom meghalni, míg adósságaimat ki nem fizetem az utolsó fillérig. Szárnyaim le vannak égve, repülni már nem tudok; csak legalább lábaim akarnának járni! Ez minden, amit tőlem követelni lehet.

Október 8.

Nora először jött le a terembe. Haja kis fürtökben nő újra halántékai fölött, de ez még nem a felgyógyulás biztos jele. Szemei folyton fáradtak, jóllehet egyre azt állítja, hogy jól aludt. Én nem tudnám az igazságot ily nyíltan megsérteni. Én bevallom, hogy már régóta nem aluszom. Mikor Norát így megöregedve látom, új lelkipurdalásokat érzek magamban.

Megadtam neki az utolsó döfést is. - Néha azt kérdeztem magamtól, mi történt volna, ha utána rohanok s ha végre nyíltan elmondottunk volna egymásnak mindent. De nem tudok vele beszélni, s ez egy megbocsáthatlan gyöngeség - nem tudok, nem...

Egész éjjelen át írni, ez az egyedüli, a mi pihenésemre szolgál.

Ha meghalok, a számára rendelt özvegyi tartás visszaadja neki függetlenségét, gazdaggá teszi őt; utazhatik, könyveket vehet; nem lesz már többé boldogtalan. Kéjben úszva töltöm műtermemben éjjeleimet, mióta az utazás napja közeleg s a szállodák utálatos életére készülünk. De Nora távozni, utazni akar. Az én hibám az, hogy az élet neki itt elviselhetlen lett. Kötelességem a világ végére vezetni őt, ha ez az akarata.

Maga a gondolat: hónapokat tölteni a zajban, az izgatottságban, nélkülözni minden kényelmet, különböző orvosokkal tanácskozni, a kik úgy sem tudnak majd mit mondani, mert nem hatolhatnak a baj mélyébe, mely szegény Norámat emészti; mindez gyűlöletes előttem. Már előre irtózom az álmatlanságtól, különösen, ha makacs lesz, mert ez csak műtermem csendjében viselhető el.

Baden, október 28.

Ide értünk, de úgy hiszem, legalább egy darab ideig nem mehetünk tovább. Nora nagyon beteg. Ezt az utat is már csak többszörös megszakítással tehetjük meg. Ismeretséget akar kötni, egy egész kört akar nyugágya körül teremteni. Azt hiszi, hogy így szórakoztat mindkettőnket. Az a társaság, melylyel itt találkozunk, kozmopolita; talán ez mulatságára fog szolgálni. Azt hittem, vissza akar térni Angolországba, csak hogy ott rokonai vannak, kiket inkább feledni akar.

November 8.

Ugy kóborlók, mint egy kízótt lélek, mely nem tud nyugalomra találni. Haza vágyódom. Nora elégséges számban gyűjtött maga köré társaságot, hogy én órahosszáig bolyonghassak az erdő óriási fenyői alatt, a langyos légben, mely a nyárra emlékeztet. Ennek köszönhetem, hogy aludni tudok.

Feleségemet rendkívülien szellemesnek találják; szerencsét kívánnak boldogságomhoz, gyenge egészsége felett sajnálkozva.

November 18.

Az idő kellemes maradt. Leggyakrabban a régi kastélyokat látogatom s ott a romok egy-egy zugába dülök. Szívem úgy meg van telve, hogy szívesen szünném meg gondolkozni, érezni. Állat szeretnék lenni, értelem nélkül.

November 25.

Ő itt van és én nem engedhetem meg, hogy örültségem erőt vegyen rajtam! Nem tudok vele a világon keresztül-kasul menekülni. A lelkiismeretfurdalás üldözne s visszavezetne, nyomorultabban, mint a hogy távoztam.

Tegnap sűrű köd ereszkedett le, fantasztikus redőzzel ékesítve a fenyőket. A fák minden egyes levele sírt. Lassan haladtam az ösvényen fölfelé, de csakhamar az erdő sűrűjében folytattam kóborlásomat. Egy albumot s e mellett egy összetehető széket pillantottam meg a földön. Ki jöhetett ide rajzolni s hol van az album tulajdonosa? Néhány lépést tettem még s azután megálltam, hogy megláthassam, ki fog majd jönni. Ruganyos léptek zaját, ruhahogást hallottam s egy alak bontakozott ki a ködből. Lavinia állt előttem.

Egy pillanatig szótlanul néztünk egymásra s azután egy könnyű sóhajjal karjaimba esett.

Egyetlen szót sem tudtunk mondani, csak szíveink dobogását hallottuk, csak egy emberfeletti boldogságot éreztünk. Egy fához kellett támaszkodnom, hogy elbírhassam könnyű terhemet. Zsebkendőjét ajkához emelte s az vérrel lett tele.

- Oh, még mindig! - kiálték én.

Karjaimból kibontakozva mereven nézett rám.

- Te... már láttad? - kérde tőlem a fájdalom oly kifejezésével arczán, hogy gondolataimat keresgélve, szólni sem tudtam. Szemeim nem bírták kiállni tekintetét, hebegve szólaltam meg:

- Igen, Luczernben láttalak, nászútam alatt.

- És Zürichben?

- Nem, sejtelmem sem volt jelenlétéről; csak hosszú időre rá tudtam meg.

- Ki mondta meg neked?

- Feleségem.

Hallgatagon szemléltük egymást.

- Mért vagy te olyan boldogtalan, Janino? - kérde váratlanul.

- Mert nem tudom Sorrentot elfeledni.

Most rajta volt a sor, hogy szemeit lesüsse.

- Te életemet zúztad össze Lavinia; ha boldogtalan vagyok, az a te hibád!

Még mindig a földre szegezte tekintetét.

- Szerettelek jobban, mint bárkit e világon, Lavinia.

- Nem bűnhődtem már eleget? - kiáltott fel anélkül, hogy tekintetét felemelte volna.

- Tudhatom-e én azt? - kérdém könnyörtelen hangon.

- Oh Janino!

Összekulcsolta kezeit.

- Te voltál virágom, örömem, napsugaram, bálványom. Te egyedül tetted életemet jóvá, széppé, te voltál számomra mindenem.

- Mire való ez a szemrehányás most, mikor minden megszűnt közöttünk? Valaha te oly jó voltál, Janino, egyetlen szemrehányás sem jött ajkaidra! Ugy viselted magadat, mint egy szent.

Szégyenlettem szenvedélyteljes méltatlankodásomat. Akaratlanul is felelőssé tettem szenvedéseimért, pedig csak sejtetni sem akartam vele; büszke, hideg, hajlíthatlan akartam lenni, büntetni akartam szenvedéseimért és ő egyetlen szavával lefegyverezett.

- Ugy viselted magadat, mint egy szent.

Mivé lettem én azon idő óta? Vajjon az ő ajkai fogják felébreszteni másik, jobb énemet?

- Méltó akartam lenni hozzád, Janino, megtanultam festeni, Párisban élve reggeltől estig dolgoztam. Nagyon sok dolgom van, itt barátaimnál vagyok látogatóba, hogy kipihenjem magamat.

Fájdalmamban felkiáltottam. Mennyi lett volna mellette az élet! Vágyva képzeltem Laviniát műtermembe, festve mindketten, énekelve, mindenekfölött boldogan. Fogaimat csikorgatva hallottam, hogy a művészetre szentelte magát, csak hogy megmenekedhessék nénje zsarnoksága alól s hogy saját munkájával tarthassa fenn magát. Több akaratereje volt, mint nekem. Eleinte leczkéket adott, hogy tengethesse életét. Később arczképeket festett, a mi csakhamar eléggé jövedelmezett. Mindenkor azt tette, a mit akart. A közönség szívesen jött a festőhöz, a ki gyorsan dolgozott, s a ki főképp, mint ő mondá, alakjait mindig szépítette.

Mindezt egy nemével a lelkesedésnek beszélte el nekem.

Észre se vettük, hogy az idő gyorsan múlt el, hogy a köd lassanként szétfoszlott, áttörték a lenyugvó nap sugarai, s mindent ragyogó fénnyel öveztek. Bámulatos tapintatosságával nem kérdezősködött sokat. - Megigértük egymásnak, hogy találkozni fogunk.

December 13.

Itt nincs mit elmondanom; neki mondok el mindent, s nála élvezem a megkönnyebbülést. Szerepet cseréltünk. Ő gyóntatom lett, teremő erejének magaslatáról hallgat s bátorít, mint a leggyöngédebb nővér.

Január 12.

A magas hó daczára is naponkint találkoztunk s bolyongtunk együtt céltalanul. Még álmomat is visszaadta. Az a rettenetes izgatottság megszűnt. Mióta Lavinia gyengédségével, értelmességével, mély rokonszenvével halmoz el, nem érzem a feleségem és közötttem fennálló hidegséget.

Február 10.

Ha nem esküdtem volna meg, hogy e lapokon őszinte leszek, úgy ma hallgatnék. De meg kell írnom mindent; ez lesz megengesztelődésem.

Két nap, három nap... Lavinia nem jött el találkánkra. Telve nyugtalansággal, elhatároztam, hogy lakására megyek. Megtaláltam a villát, melyben lakott. Nem jelentettem be magamat, hanem álnév alatt egyenesen szobájába vezettettem magamat. Mikor kinyitottam az ajtót, felugrott az ágyból, hol ruhástól pihent s felém rohant. Karjaimba akartam szorítani; ő azonban mélyen lehajtva fejét, eltolt magától.

A múlt emlékei támadtak fel lelkeinkben. Szobájában ugyanaz az illat áradt szét, mint Sorrentóban; mindenütt virágok, különösen ibolyák, díszítették a szobát. Haja rendetlenül hullott vállaira, arcát sötét pír futotta be.

- Te hozzám jössz?

- Vajjon nem jöhetek egészséged felől kérdezősködni? - kértem én, mintegy erőszakosan vonva őt keblemre. Fejét mellemre hajtá, de én azt akartam, hogy rám tekintsen.

- Lavinia, soha sem feledtél te el engem?

- Én, nagy Isten! - kiáltott fel gyors tekintetet vetve rám s fejét újra szivemre hajtá.

- Majd meghaltam a vágytól, hogy viszontláthassalak, Janino!

- Oh, te annyi szenvedést okoztál nekem, hogy kételkedem benned még akkor is, ha karjaimban tartalak.

Térdeire ereszkedett.

- Ölj meg, ha akarsz; de higgy szavaimban. Mikép lehetek igaz szemeidben, ha ajkaim, szemeim s remegő szívem egyaránt hazudnak? Mondd, mikép lehetek igaz?

Felemeltem, egész teste remegett.

- Oh Lavinia, ha te az enyém lehetnél, őriznék, védnék, szerelmembe burkolnálak, hogy a legkisebb sértő tekintettől is megmentselek. Ha te az enyém volnál!

- A tied vagyok teljes lelkemmel, - szólt egész halkan. - De hogyan mondjam el ezt neked, ha te nem akarsz hinni? Megtanultam, hogy úgy nézzek rád, mint egy elérhetetlen, szent lényre, Janino. Hogyan beszélhetnék neked szerelemről?

Nem tudom, mit mondtam neki s mit felelt ő. Csak azt tudom, hogy mindenekfölött szerettem, nem mint egy szent, de nagyon is földi szerelemmel, jó és rossz szenvedélyeim összeségével. Egy ellenállhatatlan erő kényszerített, hogy bevalljam ezt neki, hogy körülövezem a leghatalmasabb szerelemmel. A világ, idő, emberek, múlt, nem létezett már többé. Csak a jelen élt, a rettenetes, fölséges jelen, mely lerombolta a gátakat, melyek megingathatlanoknak látszottak, lerombolta mind azt az akadályt, melyeket az ő és az én hibám, az én sorsom és az ő sorsa közénk emelt. Mind ezt elragadta az az egyetlen szenvedély, mely életemet semmivé tette.

Végre magamhoz tértem. Ijesztő lelkiismeretfurdalás éles törként hatotta át győzedelmeskedő szívemet. Eltaszítottam magamtól azt, a kit elragadtatásomban magamhoz szorítottam s fenyegető hangon kiáltottam hozzá:

- Lavinia, mivé teszesz te engem? Menj! Távozzál innen! Soha többé viszont nem látlak. Közöttünk örökre mindennek véget kell szakítani, Lavinia.

Sápadt lett mint egy halott.

- Távozzál innen, - ismétlém szigorral.

- Janino!!

- Nem tudnám magamat becsülni, ha szemeim valaha viszont látnának. Távozzál, én egy nyomorult vagyok.

Egy alacsony székre dültem. Ő a földön hozzám csúszott, s rám mereszté könnytelen szemeit.

- Hát oly méltatlan vagyok én hozzád, Janino?

- Nem, én vagyok a sajnálatra méltó. Minden küzdelmem, hősiességem egy óra alatt hamuvá, porrá lett. Távozzál, én nem vagyok már szabad, Lavinia!

- Én mindig engedelmeskedtem neked, parancsolóm, - suttogá alig hallható hangon.

- Ha nem szeretnék ily örülni, gyűlölnék, mint gyűlölöm önönmagam.

- Gyűlölj, csak el ne feledj.

Két kezembe rejté arcát. Könyei ujjaim között peregtek.

- Ez az én hibám, Janino - zokogott - te elhagytál egyszer; távolléted vesztett el és én megbocsátottam neked! Ma újra elhagylak; és megbocsájtva halok meg. De ne táplálj haragot ellenem, hogy kétszer álltam el utadat s kétszer tettelek boldogtalanná.

- Lavinia te esztelenné tettél! Az Isten bocsássa ezt meg neked. Te hatalmadba kerítettél, egy ördögi hatalommal s most út nélkül, céltalanul bolygok az életben. Távozzál. Én megátkozlak.

Térdeire bocsátottam s azután vissza sem tekintve, rohantam ki a szobából. Az erdőbe szaladtam, hallgatva, vajjon nem követ-e? Azt hittem, hogy követnie kell, pedig viszont sem akartam már látni. Nem tudom, mikor értem haza, a hol minden sötét és csendes volt. Senkit sem akartam fölébreszteni; visszatértem a csillogó hóval borított erdőbe, bekóboroltam minden ösvényt, minden homályos zugot, minden holdvilágította völgyet. Ijjedt vadakat vertem föl lépteim zajával és az éji madarak sikongva suhantak el égő homlokom előtt. A békétől mindenkorra megfosztott lényként bolyongtam a hallgató éjben, mint egy élő halott, önönmagamnak árnya, az élethez lánczolva hibáim, bűnbánatom, tévedéseim, gyengeségeimnél fogva! Az Istent vádoltam, hogy ilyennek teremtett, telve a szép utáni epedéssel, telhetetlen lélekkel, ingadozó akarattal, s tehetetlennek szenvedélyeimmel szemben. A hideg által öletem volna meg magamat; de képtelen voltam sokáig mozdulatlanul maradni; szakadatlanul haladtam előre, mintha csak a pokol lett volna mögöttem. Nem a pokol volt ez, hanem egy egész elvesztett élet.

Másnap a viszontlátás szükségét teljes erővel éreztem. Hozzá szaladtam. Ő elutazott, igazán elutazott. Én akartam s a hír mégis villámcsapásként ért. Ugy tetszett, hogy nélküle meg kell halnom. Örülteként menekülök a hegyek közé. Érezte talán, hogy nem tudok nélküle élni? Szíren-e ő, a ki áldozatait a veszélybe dönti? Vagy tán csak engedelmeskedni akart, csak szerelmének nagyságát akarta megmutatni?

Nora először volt izgatott hosszas kimaradásom miatt.

- Azt hittem, ismeretséget kötve, az életet kellemessé teszem neked s te soha sem vagy itt.

- Nem tudom elviselni a szállodai életet.

- Akkor utazzunk vissza Haxtrodenbe.

- Oh nem, mindent inkább, mint ezt.

Már irtózom ettől az örökös egyedüllétől és lelkiismeretfurdalástól. Az ember oly esztelen, hogy nem tud vérmérséklete s a fölött, a mit elviselni képes, ítéletet hozni. Semmit sem volna szabad elkövetnünk, minek emléke emésztésünket zavarhatja.

A könnyelmű szív könnyen megbékül lelkiismeretével. Én erre nem vagyok képes! Ezt soha sem volna szabad nekem feledni.

- Mit tehettek te érted? - kérdé tőlem Nora.

- Adj egy pár napi szabadságot, kedvem van mozogni, téged pedig fáraszt az utazás.

- Emberfeletti tudomány érthet csak meg téged.

- Magam sem értem magamat.

- Mert nincs többé akaratod, mint egy gyermeknek.

- Az igaz, hogy régente teljesen szenvedélyem hatalmára bízam magamat s mióta ezt nem teszem, képességem kihalt, tollam élettelen.

- Én az akaratot a képesség fölé helyezem.

- Én a lángészre mindig mint egy Istenre tekintettem; azt hiszem, hogy csalódtam.

- Mit törődöm én a lángésszel, ha maga az ember nyomorult?

- Te nagyon szigorú vagy Nora!

- Én igaz vagyok, te pedig az nem vagy.

Válasz nélkül távoztam tőle. Csak az asztalnál láttuk egymást ismét; ő épen olyan csendes, barátságos volt, mintha egyetlen haragos szót sem váltottunk volna. Ugy látszik, elfelejtette vágyamat, hogy az utat egyedül folytathassam, csak annyit mondott, hogy az orvosok, Friburgba küldik gyógykezelés végett.

Come, február 27-én.

Egyedül vagyok, ha bár csak rövid időre is. Az orvos szabadságolt, ki néhány napra Friburgban akarja tartani feleségemet. Epeszt a vágy Lavinia viszontlátása után, halálos gyötrelmeket szenvedek. Mit sem tudok felőle. Beteg talán? Csónakázással töltöm az egész napot, vagy a bárkában hanyatt fekvé az égen merengek el. Lassan, nagyon lassan érik meg bensőmben egy elhatározás. Ha végrehajtom, lehetséges, hogy majd meg is bánom. Egy darab idő óta a szerencsés véletlen kerülget; minden, a mit véghez viszek, ellenem fordul végeredményeiben, örökösen a büntetés kínjai alatt szenvedek, s úgy vágyódom a szabadság után, mint egy gályarab.

Márczius 10.

Megtettem: írtam Norának s megkérdeztem, vajjon nem adhatnánk-e szabadságunkat kölcsönösen egymásnak vissza. Mióta a levelet elküldöttem túrhetlen szemrehányásokat teszek magamnak. Azt írtam neki, hogy mi soha sem fogjuk egymást megérteni, s épen azért jobb, ha elválunk. Nincs már erőm, hogy megítélhessem, vajjon nem csak egy új hibát követtem-e el? És mégis azt hiszem, hogy esküszegést követek el ellenében, hogy a becsületesség legegyszerűbb elveit sértem meg, ha őt magamtól meg nem szabadítom. Nagyon valószínű, hogy terhére vagyok; csak kötelességérzete tiltja ama szó kimondását, mely feloldana mindkettőnket.

Nyughatatlanul vártam válaszát, mely egyre késett. Izgatottságom nagy volt. Nappalaimat erőszakolt gyaloglással, éjjeleimet pedig a tavon töltöttem el. Azt hittem, elveszett levelem s azon tanakodtam, vajjon képes lennék-e, még egyet írni. Tegnap este haza térve, Norát szobámban találtam. Hideg vérrel nézett szemembe.

- Nem, Ewald, semmikép sem engedem át helyemet egy lánynak! Mindent tudok, Badenben voltam s mindent kitudakoltam. Ő ott volt, és te láttad őt mindennap s ez nekem elég. Te nem ismered rossz hírnevét? Mondják azt is, hogy már gyermeke volt. Ez nem férjemnek való asszony. Te méltatlankodni fogsz ellenem, de később hálás leszesz, hogy önönmagad ellen védelmeztelek. Egyszerűen ne vettél volna el, ha őt annyira szereted. A te dolgod, ha te hazudtál, ha te megcsaltál. Te feleségeddé tettél és én jogaimat meg akarom védeni.

Szótlanul foglaltam helyet. Egy szóval sem említettem levelemben egy második házasságot; csak saját magáról, boldogságáról, szenvedéseiről beszéltem benne. De mit lehetne tekintete elől elrejteni?

- Nagyon jól tudom - folytatá - hogy mindig az az egy, az a zürichi olasz nő. Lefestettem őt magamnak. Ez az a nő, a kit már Sorrentóban ismertél. Ő volt Badenben; ő utazott el, nem tudom hová. Te mindig bántódtál utána, de ő nem méltó hozzád. Higgy nekem, más kedvesei is vannak. Ne lázadj föl; a te szemeid nem látnak oly világosan, mint az enyéme s ezért kell fölöttesd örködnöm. Most átkozz meg; de még boldog leszesz általam s meg fogod köszönni, hogy életedet egy nagy szerencsétlenségtől, nevedet egy mocsoktól mentettem meg.

Felkeltem és az ablakhoz mentem. A hold a hegyek fölé emelkedett s sugarait a tó habjában fűrészté. Ibolya és narancsvirág illata emelkedett fel hozzánk, mintha el akart volna bennünket andalítani. A tiszta hullámok alatt szerettem volna feküdni, érezni szerettem volna homlokomat megjegesedni s szívemet a halálban megfásulni.

Hosszú csend állott be közöttünk. Végre megfordultam. A hold megvilágítá Nora alakját és arcát, összeszorított ajkait, szemeinek lángját, melyből a gyűlölet halálos hatalma sugárzott. Ott állt, kezeit az asztalra támasztva, rettenetesen, mint a végzet. Visszafordultam a tó felé.

- A mint te akarod, - mondtam végre.

- Látod, Ewald, én eléggé szeretlek, hogy örömmel viseljem el a fájdalmakat, miket te nekem okozni fogsz. Pedig már úgy is elég elviselni valót adtál.

Hangja megtört.

- Ezek miatt a fájdalmak miatt - folytatá - fogadj el engem türelmesen és ne zúgolódjál. Életünk eléggé gazdag más kincsekben, élvezzük ezeket.

Még mindig ugyanazon helyzetben volt s nagyon halkan, nagyon értelmesen ejtett ki minden szót.

- Én nem vagyok hozzád méltó.

- Én bírni akarlak, s ez elég.

Ha elragadtatta volna magát, én is hasonlóan cselekedtem volna. De egyre hidegebbnek, nyugodtabbnak látszott s csak szemei csillogtak idegenszerűleg. Szemeibe akartam mélyedni, de csakhamar lemondtam szándékomról. A távoli hideg hold bámult rám; a hegyek sűrű sötét-ségbe burkolóztak, a közel fekvő síkság pedig tisztán meg volt világítva. Egy csónak ringott csendesen a tavon, kis hullámok verdesték oldalait, a csónakos pedig karjaira dülve félhangosan énekelt egy végtelen románczot.

- Soha sem fogok valamit érni.
- Te eleget érsz nekem.
- Te nem ismered viharos természetemet!
- Mi uralni fogjuk azt.

Daczára a lány hangnak, fenyegetéskép hangzottak e szavak.

A pinczér behozta a lámpát s asztalt terített. Nora mellém jött az ablakhoz s hallgatagon tekintett ki. Szívem oly hideg lett, mint az éj; egy tűrhetetlen fájdalom, mély és sötét, mint a tó, feszítette oly erővel, hogy a sóhaj sem könnyített rajta.

- Bocsáss meg nekem Ewald, - suttogta Nora.

Hallgattam.

- Te sokkal nemesebb vagy, semhogy közönséges hibát követhetnél el. Ezt el sem tűrhetném.
- Én semmi sem vagyok már.
- Mert akaratod alszik.
- Én már nem tudok akarni.
- Ez azt jelenti, hogy az ár nagyon sötét s te öngyilkos akarnál lenni? Te nem fogsz ily gyáván cselekedni. Egészségemet, a reményt, az örömet, nyugalmat, mindent te általad veszítettem el. Oly kevés vagyok már szemeidben, hogy férjemtől is meg akarsz fosztani?
- Te vagy az oka, hogy erőmet meghaladó lelkiismeret-furdalások kínoznak.
- Bocsánat, Ewald! - Hangja remegett és a hold fényében csillogó két nagy könny folyt lassan végig sápadt arcán.

Florenz, április 4.

A műcsarnokban élünk, órákig maradunk egy festmény előtt, taglalva, bírálva. Este Nora művészeti szakkönyvekből olvas föl. Már nem beszél egészségről; beesett arczai elárulják türelmesen viselt fájdalmait, de szemei nem árulnak el semmit s uralkodnak fölöttem.

Április 12.

Kivel találkoztunk tegnap a Medicek sírjánál? Hermann barátommal. Nora titokban meghívta. Mindent megkísért, hogy életemet tűrhetővé tegye. Minő gyengédség Hermann gyengédsége. Szíve könnyű; lelkiismeretfurdalás, titkolt szerelem nem tartja fogva. Ez idegenszerű, írni szeretnék róla valamit.

Április 15.

Egy költeményt írtam, de azután elégettem. Már semmi sem megy. A húrok elpattantak, nem adnak már hangot.

Április 18.

Nora nagyon helyesen cselekedett, hogy barátomat meghívta, s e bosszantó egyedüllétnek véget vetett. A társalgás nagyon víg, mert Hermann legkevésbé sem gyanakodik. Jól látja, hogy gyakran fáradt és borús vagyok. Ő ezt az átélt fájdalmaknak s nőm reménytelen állapotának tulajdonítja. Egyedül csak az ő kellemes társasága teszi életemet elviselhetővé.

Nizza, május 16.

Utban vagyunk Páris felé. Nora ajánlotta ezt az utat. Ha tudná, ki van ott, nem követte volna el ezt a vigyázatlanságot. Ajánlottam neki, hogy Svájcban át utazzunk haza, de ő Párist akarja.

- Tetszésed szerint merülhetsz ott a zene élvezetébe; - mondta komoly hangon, mintha nem is élvezetről beszélne. Neki, azt mondhatom, a zene valóságos gyönyör.

Páris, június 12.

Megérkeztünk. Holnap fölkeresem Laviniát. Oly izgatott vagyok, hogy nem vagyok képes írni.

Június 13.

Még élek, dacára e rettenetes csapásnak, még ésnél vagyok, mert megértem azt, a mit írok.

Hosszas kutatás után akadtam lakására. Belépve, tudakozódtam. A kapus különös tekintetet vetett rám és kérdé: vajon műtermét akarom-e megtekinteni? Nagyon természetes, de azonnal. Remegve léptem be. Minden csendes és elhagyott; az állványon meglepő hasonlatosságú arczképem áll. Elfordultam. A kapus majd engem, majd az arczképet nézte.

- Hol van a művész?

- Hát ön nem tudja? Négy hét óta az egész Páris csak ő róla beszél.

Ebben a szobában helyeztük ravatalra. Szépsége csudálatos volt: ezernyi ezer ember jött el festményei közé helyezett ravatalához. Minden festményét eladták, kivéve ezt az egyet. Halála napjáig dolgozott ezen a képen. Angela, Angela, hozz eczetet. Az úr rosszul érzi magát.

Hosszú időn át mit sem láttam, mit sem hallottam.

Június 18.

Ma bátorságom volt oda visszamenni. Kibéreltem a műtermet és lépteinek nyomát keresem. El akartam magamnak mondatni halálát, de erre nem vagyok képes; nincs erőm meghallgatni. Egyetlen írott szót sem hagyott hátra, csak ezt az arczképet, mely szakadatlanul rám néz. Legutolsó erőit erre használta föl, hogy határtalan szerelmének tanújeleit megörökítse.

Június 20.

Ma, hogy visszajöttem, nem találtam az arczképre. A kapus azt mondta, hogy egy ismeretlen úrnő vette meg. Este termünkbe lépve, ott találtam azt. Norára néztem, a ki sápadtsága dacára is elpirult.

- Mikép fedezted te föl?

- Téged kísértelek.

- Tehát tudod, ki festette?

- Igen, tudtam azt is, hogy meghalt.

- Te tudtad?

- Az ujságokban olvastam. Nem titkoltam előtted; épen úgy olvashattad volna, mint én. Azt hittem, hogy te is olvastad, de hogy, a mi nagyon természetes, nem akartál velem e felől beszélni.

- És te meg akarod ezt az arczképet tartani?

- Igen, nagyon hasonlít hozzád.

Ugyanaz a villám cikázott szemeiben, mint Come-ban azon az estén. Gyűlölete a síron is túlterjed; azt gondolja, hogy ez arczképpel fog kínozni. Ez az ő boszúja.

Etretat, július 4.

A tengerpartra küldtek, mert nagyon gyöngé vagyok és mert, a mint az orvosok mondják, ez Norának is használhat. Ime tehát most Normandiában vagyunk. A tenger morog, zúg, habzik, zajong a sziklahasadékokban. Végig nyújtózkodom a szikla párkányán. Gyenge vagyok, nem érzek magamban erőt, hogy a tengerbe vessem magamat. Különben ez már amúgy is felesleges, szívemben hordom a halált: csak nyugodtan várnom kell rá. De már jogom sincs az öngyilkosságra, nincs jogom elmenekülni egy élet elől, a melyben bűnhődnöm kell s bocsánatot kell nyernem.

- Te olyan voltál, mint egy szent, Janino! - Mindig hallom ezeket a szavakat, hallom a végtelenség zajában, a szél suhogásában, saját szívemben.

Szivesen vonaglom majd e kínok alatt. Miért engedtem őt egyedül meghalni? Miért érzek ma oly nagy lelkiismeretfurdalást? Szabad és boldog voltam: költő voltam és hittem, oh Istenem, hogy az élet előbb kihál szívemben, mint az ének.

Boldogtalanná tettem feleségemet, de sőt gyűlölöm is; elhagytam kedvesemet, ellöktem magamtól; megöltem gyermekemet. Ha a furiák nem üldöznének, talán szabadabban lélegzeném. De ők üldöznek, lábaik alá tipornak s ott hagynak a földön fetrengni, lefegyverezve, képtelen vagyok felemelkedni, menekülni, képtelen arra, hogy füleimet ordításaik elől bezárjam. Nora megboszulta, kegyetlenül boszulta meg magát, mikor tudta azt, mi vár itt rám, Párisba engedett jönnöm. Majd hogy életemet veszítettem el, de ő mégis győzedelmes maradt s most minden szegény bűnöst lenézésével volna képes agyon sujtani...

Mit gondolt ő, mikor látta, hogy Lavinia felkeresésére indulok? A legkisebb izgatottságot sem árulta el. És mikor hosszú éjek után fáradtan, betegen látott hazatérni, még csak nem is kérdezősködött. Ő jó sebész, kezei nem remegnek, mikor az élő testben vagdal. És azt mondja, hogy szeret! Talán! Talán mindezt szerelemből teszi! Jogában van. A végsőig védte magát s hajthatatlan, keze egy intésével mutatja meg utamat és ez a kötelesség.

Kértem, hogy gyakrabban hagyjon magamra. A parton ülve, tudományos könyveket olvas az alatt, míg én gondolataimmal bolyongok, vagyis inkább gondolataim üldöznek és én menekülök előlük.

Etretat, július 26.

Érdekes társaság gyűlt itt egybe, melynek tagjai jobbára művészek, a kik ezt a csendes helyet keresték ki pihenő helyül. Feleségem késedelem nélkül gyűjté őket maga köré. A parton, vagy ebédnél ő a társalgás központja s férfias értelmiségét mindenki csudálja. Én leggyakrabban hallgatók, de a hallgatás már maga is könnyebbülés, szórakozás nekem. Akkor úgy érzem, hogy a valóságban is ezek közé tartozom, hogy valamikor én is tudtam teremteni.

Augusztus 7.

Nem tudom, ki árulta el nekik, hogy énekelek. Kényszerítettek, hogy a zongora elé üljek, a mely zongorát titokban hozatták Párisból. Tegnap egész este énekeltem nekik. Azután az egész éjjelt, a homokon fekve, reménytelenségben töltöttem. A hullámok jöttek, távoztak,

zokogva, sóhajtozva, komolyan, mesélve a világ fájdalmairól, bűneiről, az örökös halálról. Reggel felé elaludtam. A tenger ébresztett fel, lábaimat mosva. Miért is nem ragadott magával, a helyett, hogy szájalom nélkül a fáradság, a küzdelmek egy új napjára ébresztszen föl.

- Tudja azt, hogy ön egy nagy művész, - szólt hozzám ma társaságunk egyik tagja.
- Talán az lehettem volna.
- Ön az lesz még, csak dolgoznia kell.
- Nem vagyok nagyravágó.
- Annál rosszabb önre nézve! Maradjon velünk a télen át Párisban s ön híres lesz.
- Párisban maradok, de nem hogy dolgozzam: ehhez már nincs egészségem.

Augusztus 4.

Egy keleti közmondás mondja: „Ha egy nagy fájdalmad van, tedd a vízre, a víz majd elviszi.”

De a tenger mérhetetlen vizei sem tudnának fájdalmamon könnyíteni és nem tudnák vállaimról elragadni helyzetem elviselhetetlen súlyát. Nora megtört engem és tudja ezt: „többet ér a megtört élet az elvesztett életnél.”

Szakadatlanul a Badenben átélt óra lebeg lelkem előtt. Azt hívtam, hogy Lavinia győzedelmeskedni fog, ha látja, hogy nem tudok neki ellenállni. E helyett azonban sértetni engedé magát általam s nyugodtan távozott el, hogy meghaljon. Nora tudta, hogy meghalt. Igazán félni kezdek feleségemtől, ha kegyetlenségére, elárult boszúszomjára gondolok. Most folyton jóakaró hangulatban van, legkisebb figyelmemet megköszöni és semmiféle zsarnokságot sem gyakorol fölöttem. Ügyesen kerüli azt, hogy velem egyedül legyen, sohasem kérdi: honnan jössz, miért mentél el? Még akkor sem, ha egész éjen át a tengerparton maradok. Pedig neki, a ki mindent tud, ezt is kell tudnia. Néha azt hiszem, hogy örült vagyok. Egy hangkeveréket hallok a tengerből fölemelkedni; Lavinia holttestét látom a hullámokon, de felém soha nem közeledik.

Páris, december 20.

Nora művészeti kiállításokból és gyűlésekből él; maga köré gyűjti a hírneves tudósokat és a lehető legszabadabb, legvígabb életet folytat. Nem tudom tőle csudálatomat megtagadni. Gyakran megyek a temetőbe, még többször Lavinia műhelyébe, melyet számomra rendeztem be. A nyugágyon alszom, melyen ő utolsót sóhajtott, mert ő ágyba sohasem akart feküdni; mert egész haláláig dolgozott. Ma ezt a nyugágyat, egy sugallatnak engedve, átkutattam s néhány ő általa írt sort találtam benne:

„Istenem, könyörülj meg rajtam, nagy szerelmem miatt! Nem akartam büszke szívét egész a porig alázni. Nem volt szabad egy hiba emléke által megaláztatnia, azért hagytam őt el. Istenem, könyörülj meg rajtam s engedd, hogy édenedbe juthassak; már a földön átéltem a tisztítóhely, a pokol kínjait és fáradt vagyok! Mikor keresni jó, halva talál majd. Nem lesz vétke s megbánás nélkül, átok nélkül ajkain gondolhat majd rám. Istenem, hadd legyen ennek hamar vége. Már majdnem befejeztem arczképét. Itt fogja találni s meg fogja tudni, hogy testestől-lelkestől az övé voltam. Uram, mentsd meg őt a bűntől, a lelkiismeret-furdalástól, adj neki békét.”

Angyalszárnyak lebegését éreztem magam körül, mintha egy kéz emelt volna fel az éj sötétjében az örök nyugalom birodalma felé. Megcsókoltam a lapot, halálos fekhelye elé térdeltem, s fejemet ráhajtván, szakadatlanul híttam s susogtam lelkem mélyéből eredő köszönetemet. Harag, keserűség nélkül távozott; egyedül a szerelmet érezve. A szirén angyallá változott.

Január 4.

Nora a konzervatóriumba bérletet vett.

- Menj el magad. Minden örömedet elrontom, oly kevésbé vagyok zeneértő.

A zene magával ragad, behatol sajgó szívem rejtekeibe s felemel a magasba, a hova csak a művészet és szerelem ragadhat. Legalább élvezni vagyok még képes, ha teremteni nem is.

Január 6.

Egy zongorát tettem a műterembe s gyakran játszom. A művészek velem énekelik operáik dallamát. Esténként többször hírneves embereket fogadunk. Nőm csillogó, minden embert elbájol, győzelmet győzelem után arat. Szívesen jönnek termeinkbe; Nora és én békében élünk; soha egy elkeseredett szó: sem vihar, sem gyöngédség.

Életünk tehát nem hazugság és érezzük, hogy mindketten szabadok vagyunk.

Biarritz, november 8.

Szomorú, ha folyton az egészség után szaladva, nem tudjuk azt elérni.

A bűnbánóknak egy kolostora van itt. Néhány közülük fagunyhót építtetett a terméketlen síkon és ott laknak ezekben a magányos czellákban. Az ember fehér vászonból varrt köntösökben látja őket járni-kelni, csuklyát húzva fejükre, a mely alól arczuk legkisebb vonása sem látszik ki. Egy szót sem ejtenek ki. Szívem örülten kezdett dobogni arra a gondolatra, hogy Lavinia ezek között rejtőzködhetik, hogy mellette állhatnék nem is sejtve, hogy ő van közelenben. - Talán csak velem akarta elhitetni halálát s itt vezekel, mint egy túlvilágból eltévedt árnyék? És én ő előtt álllok, én szintén egy szegény vezeklő, a ki feldúltam saját létemet és mindazokét, a kik rám voltak bízva, aki megöltem saját gyermekemet! Semmi sem fog bennünket többé elválaszthatni, semmi, csak ez a vékony vászon, amely elföd a világtól.

Szédültem, el kellett rohannom. Ha Norával az élet elviselhetlen lesz és ha ügyetlennek érzem magamat az öngyilkosságra, trappista leszek. Minő örült gondolatok támadnak egy beteg agyban! Hős Laviniám egy perczig sem habozott volna az öngyilkosságtól, mielőtt a lét elől ide menekült volna. Ő, teremő lelkével, ide zárva, a homok pusztaságban, ebben a csendben, dologtalanságban... soha!

Azt tanácsolják, hogy minden telet déli vidéken töltsék. Az Isten tudja, minő betegség kínozt engem! Én nem kérdezem.

Sorrento, február 4-én.

Ide akartam jönni. Nora ellenmondás nélkül tett eleget akaratomnak. Most látom, hogy túlbecsültem erőmet. A régi izgatottság fölbred bennem. Feleségem, a ki még mindig értelmes, Algiriát ajánlja és azután a hazautazást Spanyolországon át. Azt állítja, hogy nagyon könnyen el fogom viselni az út fáradságait. Hermann elkísér bennünket.

Páris, június 21-én.

Algíria és Spanyolország távol van már tőlünk. Jobban érzem e drága sír szomszédságában magamat. Ujra régi szokásainkat folytatjuk, de érzem, hogy erőm fogy. Ez úgyszólván egy jótékony érzés, olyan mint a hosszú fáradalmak után a nyugalom: egy szegény madár, a mely tört szárnyakkal vergődik, s a melynek puha fészket készítenek, hogy ne legyen nagyon szomorú.

Hermann jelenlétével ezt az utat, mely nagyon szomorú lehetett volna, élvezetessé tette.

Nagy bámulója feleségem értelmiségének s néha hallgatagon figyeltem élénk társalgásukra.

Hányszor tett szemrehányást túlhajtott kétségbeesésem miatt a fölött, hogy nincs gyermekünk; egy ilyen nő valóságos kincs; mire való még más is? Mosolyogva hagytam beszélni, mint egy utas, a ki egy jéghegyet mász meg s a kinek valaki alulról kiáltva, jelöli ki a követendő utat. Végre is Nora, tartva attól, hogy bizalmas leszek hozzá, nem hagyott többé magunkra. De csakhamar nyugodt lett, a nélkül, hogy egy szót is váltottunk volna a tárgy fölött. Soha semmi bizalmasat nem beszélünk egymással, semmi olyast, a mit egy teremben nem ismételhethénk.

Utunk tehát nagyon kellemes volt. Hermann néha nyugtalanul vizsgált, attól tartva, hogy féltékeny vagyok; de ő is csakhamar megnyugodott s lett a régi barátságos utitárs. Az, a ki velünk találkozott, eltekintve nyomorult egészségemtől, mely árnyékká változtat, nagyon boldognak tarthatott.

Haxtroden, július 24-én.

Testvéreim esztelenségei készítettek a visszatérésre, hogy helyre állítsuk a rendet. Anyám megijedt kinézésemtől, Norának a legkeserűbb szemrehányásokat tette, hogy ily állapotba engedett jutni.

- Hátad meggörnyedve! Hajad ősz! És ezek a nagy szemek, beesett halántékok! És ez a járás! Hova tetted ruganyos lépteidet? Ugy vonszolod magadat, mint egy szegény elaggott.

Hallottam mikor testvéreimmal beszélte:

- Ha legalább mosolyogni nem akarna! Nem tudom elviselni kétségbeesést eláruló tekintetétől kísért mosolyát. Soványsága még ijesztőbbnek tetszik. Ez rettenetes! Meg kell halnia szegény gyermekemnek? Nincs orvos, gyógyszer felgyógyulásához?

Szegény anya! Nem tudtam, hogy ennyire megváltoztam; mert másképp megkiméltem volna a viszontlátástól.

Július 27-én.

Minő kedves éjt töltöttem műtermemben! Órákig játszom nyitott ablakok mellett, hogy a balzsamos lég beáradhasson. Lavinia arczképét és azon fényképeket, melyeket bámulói halála után készítettek, zongorámra helyeztem. Mindaddig játszom, míg egy neme a kimerültségnek vesz rajtam erőt és elalszom a kereveten. Ezek az arczképek olyannak ábrázolják szemeim előtt, a minőnek Sorrentóban azokon az átvirrasztott éjjeleken láttam, gyenge lélegzését hallgatva s tartva attól, hogy örökre meg ne szűnjék keblének pihegése. „Te egy szent vagy, Janino!” A reménytelenség, az aggodalom újra erőt vesz rajtam s a földre vetem magamat, fejemet két kezembe szorítva, hogy szét ne repedjen. Csak meg ne örüljek! Ez lenne a nyomornak legnagyobb foka! Pedig az akaratnak elégségesnek kell lennie, hogy a szellemi egészséget föntartsa. Nem állhat be az éj lelkemben, csak a halállal.

Haxtroden, augusztus 6-án.

Még néhány keserves napot kell itt töltenem s azután újra kezdjük bolyongásunkat. Daczára a kimondhatlan unalomnak, mely itt rajtam uralkodik, mégis egy nemét a nyugalomnak nyújtja az a gondolat, hogy otthonomban vagyok. A park, az erdő telve van fénynyel és a fák a leggyengébb szélfuvalatra épen úgy suttognak, mint viharos ifjúságom napjaiban, mikor a százados fák édes suhogásaikkal megkönnyítették lelkem terheit, folyton csak azt ismételve, hogy lángész vagyok, hogy mindent elérek, csak akarnom kell. Minden könnyűnek tetszett; nem értettem meg e szót: lehetetlen. Ez rám nézve nem létezett. Igen, a reggel szép volt, a hajón vígan lobogott a zászló. A vihar azonban erősebb volt nálamnál; a partra dobott s most haszontalan roncsként hever a kikötőben, szálnalmat ébresztve mindenkiben. A világ már feledte, hogy én nagy művésznek készültem.

Három nap múlva elutazom s nem térek többé vissza élve. A vén fák suhogni fognak majd koporsóm fölött. Csak legalább ennek az ősznek hulló levelei boríthatnák síromat. De nem lesz így. Anyám elviselhetlenné teszi Norának az életet. Az ő hibája, ha hazámból örökre száműzőm magamat. Hogyan is kérhetném Norát, hogy maradjon? Egy szóval sem panaszkodik, de látom, hogy tovább ezt ki nem bírja. Miattam egy óráig sem szabad szenvednie; megtanulom tőle a kedvességet, sokkal könnyebb ez, mint gondolják, csak szokásunkká kell válnia. Sokkal könnyebb vígnak, mint szomorúnak látszani; nem sok akarat, de nagy közömbösség kell ehhez, közömbösnek kell lennünk önmagunk és a világ irányában; nem kell már vágyakodnunk, remélnünk, épen csak úgy, mintha a sírban pihennénk. Hiszen virágokat ültetnek a sírhantra, hogy vidám kinézése legyen. Ezzel az erős akarattal utazom most el és semmi, senki sem lesz képes erős akaratomat megingatni.

Testvérem azt hitte, hogy joga van egy drámai jelenetet eljátszania előttem, mert egy jogi tanácsot adtam neki. Nevetni volt kedvem, oly hóbortosnak tűnt föl előttem a dolog. Hosszasan szónokolt, én pedig nyugodtan hallgattam, mint valami vízfolyás zaját. Mig beszélt, egy sovány bohóczot rajzoltam, a ki egy nálánál is soványabb kötél tánccosnak ad egy fillért. A bohóczot rongyos trikóban, a tánczosnőt lyukas cipőben s széttépett szoknyában rajzoltam le. Keserűen víg jelenet volt ez.

- Elvégezted? - kérdém végre oly nyugodt hangon, hogy Eduárd elbámulva nézett rám. - Megkimélhetted volna magadat ettől a sok fáradságtól. A dolog visszavonhatatlan s előbb megindíthatnál egy sziklát, mint engem.

- De Hans mennyire megváltoztál!

- Rájöttem, hogy nagyon türelmes voltam.

- Épen oly türelmes, mint képtelen, - kiáltá Eduárd magánkívül.

Ezek a gyermekek felforgatják az egész kastélyt s mindegyik a kastély urának képeli már magát.

- Be kell vallani, Nora, hogy jól idomítottad férjedet, - mondta ma sógornóm. - Én mindennap kevesebbet bírok Eduárdból s Hans csak érted él. Nem képzeltem, hogy ennyire szeret. De ti a világ legkülönösebb párja vagytok! Ő úgy udvarol, mint egy szerelmes és te úgy élsz, mint egy királynő. Mi hát a te titkod?

- Tanulmányoztam s folytonosan csak vele és boldogságával foglalkoztam.

- Tanulmányozás szükséges ehhez?

- Azt hiszem. Fáradság nélkül semmink sincs ezen a világon.

Félénkséget árulnak el előttünk, mintha nem tudnának megérteni. Különösen nyugalmam és közömbösségem oly új előttünk, hogy bátorralanná lesznek. Mi tudna még megmozdítani, megrázni? Oh pedig az a szék, a melyen Lavinia a kolostorban ült, könyeket fakasztott szemeimben, mikor régi helyén találtam.

Páris, november 10-én.

Ha oly szerény egyéneknél, mint mi vagyunk, hősiességről beszélhetünk, úgy mi valóban hősieken viseljük magunkat kölcsönös türelmünkben. Nora vidámnak látszik és én szalonját nem hagyom el. Titokban a honvágy emészt, de Nora hallani sem akar Haxtrodenről; azt állítja, hogy nem tudná elviselni a fájdalmas emlékeket. Ezt csak azért mondja, mert fél családomtól, mely iránt ellenszenvet érez. Életét összezúzva, nincs jogom követelni tőle, hogy látszólagosan nyugodt létét nekem szentelje. E télen át itt maradunk. Sokat vagyok műtermemben, egyedüli hely, a hol magamnak ura vagyok, a hol lepihenhetek ha szenvedek, anélkül, hogy fürkésző tekintetek függjenek rajtam. Titokban dolgozom; verseket írtam, zenedarabokat komponáltam, papírra vetem gondolataimat, egyes regényvázlatokat. Egy nemét a nyugalomnak találom ebben. A teremtő képesség hatalmas áramlata meg lett ugyan nálam állítva és másfelé irányítva, de néha egy vékony fonál áttöri a gátat és magával ragadja fájdalmaim egy részét. Azután megszünöm érezni és jötevő tehetetlenségbe esem vissza.

Haxtroden, 18.. szeptember 12-én.
Hét évvel később.

A lámpa kialvó félben van. Visszajöttem hazámba meghalni. Anyám egy birtokon lakik, melyet azért adtam neki, hogy jelenléte ne rontsa Nora életét, különösen majd akkor ne, ha én meghaltam, s Nora Haxtroden úrnője lesz. Testvéremet illetőleg másképp intézkedtem. Senki sem fogja tudni állapotom súlyos voltát, mert senkit sem akarok látni. Elég Nora.

Mindig egyenlő hangulatban van, élénk s minden iránt érdeklődő. Míg én műtermem kerevetén órákon át heverek, ő fölolvass. Istenem! minő édes a halál. Még csak nem is szenvedek s lassanként vesztetem erőmet. Nora hű társam; nem tudok nélküle meglenni.

Soha sem beszélünk a multról; úgy tetszik, mintha soha sem létezett volna; azt mondhatnánk, hogy a szerencsétlenség soha sem tiport lábai alá. Ezt a múltat én életemmel fizetem meg, de ez az igazság. Nem zúgolódom, csak az az egy bánt, hogy nem tudok magam fölé emelkedni, hogy új munkák teremtésébe tudjak elmerülni, új ember tudjak lenni.

Hermannak hagyományozom szomorú kísérleteimet; talán örömet fogok neki okozni, talán fájni fog neki, hogy nem tudtam többet. Rosszul fogtam meg életem végén életem gombolyagját, s hiába iparkodtam legombolyítani. Ne sírjanak fölöttem! Minden jól van; a küzdelem befejeztetett, a szenvedés megszűnt; csak nyugalom és áldozatkészség lakik e falak között, a hol hajdan én örültem küzdelem önmagammal! Szemem pillái nehezek, kezem gyöngül. Rázkódás nélkül, lassan ereszkedem a legfenségebb nyugalomba.